

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Diplomová práce

Právní vědomí a jeho význam v aplikační praxi

Bc. Martin Štráfelda

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Martin Štráfelda

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Právní vědomí a jeho vliv v aplikační praxi

Název anglicky

Law consciousness and its influence in practise application

Cíle práce

Cílem práce je objasnit dnes opomíjenou problematiku právního vědomí a dále zhodnotit jeho vliv na právní či protiprávní chování člověka a určit míru jeho významu v aplikační praxi

Metodika

V teoretické části se zaměřím formou analytických kroků /analýza textu/ a následného syntetického shrnutí získaných poznatků na zhodnocení vlivu právního vědomí na chování člověka. V praktické části provedu rozbor vybraných případů, v nichž právní vědomí hrálo kardinální roli. Tuto jednoduchou "case study" pak doplním předem definovaným vzorkem respondentů, u nichž neřízenými rozhovory i kvalitativním dotazníkem zjistím určitou úroveň jejich právního vědomí a připravenost chovat se pravděpodobným způsobem v určité zatěžové situaci. Získaná data budou analyzována a interpretována pro vytvoření závěrů a doporučení v oblasti aplikační praxe právního vědomí.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

právní vědomí, druhy právního vědomí, právo, právní normy, právní principy, právní psychika, právní ideologie

Doporučené zdroje informací

- GERLOCH, A. Teorie práva. 4. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 308 s. ISBN 978-80-7380-023-9.
- HART, H. L. A. Pojem práva. 1. vydání. Přeložil P. FANTYS. Praha: Prostor, 1997. 316 s. ISBN 80-4260-103-2.
- HAYEK, F. A. Právo, zákonodárství a svoboda. 3. vydání. Přeložil T. JEZEK. Praha: Prostor, 2011. 558 s. ISBN 978-80-7260-253-7.
- JANSA, V. Vybrané problémy teorie právního vědomí. Praha: ČSAV, 1982. 228 s.
- KNAPP, V. Teorie práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- MARŠÁLEK, P. Právo a společnost. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2006. 260 s. ISBN 978-8-903786-8-1.
- PINZ, J. Úvod do právního myšlení a státovědy. 2. vydání. Praha: O.P.S., 2006. 252 s. ISBN 80-903773-2-7.
- RAWLS, J. Teorie spravedlnosti. 1. vydání. Přeložil K. BERKA. Praha: Victoria Publishing, 1995. 365 s. ISBN 80-85605-89-9.
- VEČERA, M. a URBANOVÁ, M. Sociologie práva. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 240 s.
- ZOUBEK, V. Úvod do postmoderní státovědy. Praha: PAČR, 2005. 153 s. ISBN 80-7251-131-9.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

JUDr. Viktor Jansa, CSc.

Elektronicky schváleno dne 26. 9. 2014

JUDr. Jana Borská

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 25. 03. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Právní vědomí a jeho význam v aplikační praxi" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 27. března 2015

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval JUDr. Viktoru JANSOVI CSc. za velkou podporu a vysoce odborné vedení při zpracování této diplomové práce. Také děkuji své rodině, která mne podporovala při celém studiu.

Právní vědomí a jeho význam v aplikační praxi

Law consciousness and its influence in practice application

Souhrn

Cílem práce je objasnění dnes často opomíjené problematiky právního vědomí a dále zhodnocení jejího vlivu na právní či protiprávní chování člověka a určení míry významu právního vědomí v aplikační praxi. V první části práce jsem formou analytických kroků shromáždil a porovnal dosavadní poznatky získané v oblasti právního vědomí. V následující části práce jsem se zaměřil na právní vědomí v aplikační praxi, kde jsem konkrétně zacílil na skupinu osob, dopouštějících se trestné činnosti nebo majících kriminální minulost. V rámci provedeného výzkumu u cílové skupiny mne zajímalo především to, jaké tyto osoby mají právní vědomí, jak jej získaly a jakým způsobem jej využívají v praxi. Dále jsem prezentoval některé mediální případy, které se objevily ve veřejném prostoru a jenž měly potenciál ovlivnit společenské právní vědomí. Na závěr jsem se také věnoval otázce škod, které vznikají v souvislosti s trestnou činností, jež s tématem právního vědomí bezprostředně souvisí.

Summary

The aim is to clarify the often overlooked issue of legal awareness, to appreciate its impact on legal or illegal human behavior, and to determine the level of significance of legal awareness in the practice of law. In the first part, I gathered and compared existing knowledge gained in the field of legal knowledge through analytical steps. In the following part, I focused on the legal consciousness in the practice of law, where I specifically focused on a group of people who perpetrate crime or have a criminal past. As part of the

research in the target group, I was primarily interested in what knowledge of the law these people have, how they receive it, and how they use it in practice. I have also presented some media cases that have appeared in the public space and that have the potential to affect social consciousness. In conclusion, I also looked at the issue of damage that arises in connection with the crime, to which the topic of legal consciousness is directly connected.

Klíčová slova: právní vědomí, druhy právního vědomí, právo, právní principy, právní psychika, právní ideologie

Keywords: law consciousness, type of law consciousness, law, legal standard, principles of law, psyche of law, ideology of law

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíle a metody práce	12
3	Pojem právní vědomí	14
3.1	Druhy právního vědomí	16
3.1.1	Kognitivní funkce právního vědomí	17
3.1.2	Hodnotící funkce právního vědomí	18
3.2	Postoje k právu.....	18
3.2.1	Vůle.....	22
4	Právní ideologie	24
4.1	Znalost práva.....	24
4.2	Právní věda	25
5	Právní psychika.....	27
5.1	Složka emocionální.....	27
5.2	Právní cítění	28
5.3	Složka motivační.....	29
6	Některé obecné právní principy	31
6.1	Právní jistota	32
7	Faktory ovlivňující stav právního vědomí	34
8	Právní vědomí v jednotlivých oborech práva	38
8.1	Právní vědomí v trestním právu.....	38
8.1.1	Nový trestní zákoník	39
8.1.2	Srovnání nového a starého trestního zákona.....	40
8.1.3	Srovnání zvláštních částí trestného zákona	41
8.2	Právní vědomí v občanském právu	42
8.3	Právní vědomí v obchodním právu	42
8.4	Právní vědomí ve správním právu	43
8.5	Srovnání právního vědomí v současnosti a v minulosti	43
8.6	Právní vědomí české společnosti v současnosti.....	44

8.7	Některé kontroverzní právní kauzy současnosti, které ovlivnily nebo ovlivňují právní vědomí občanů.....	45
9	Výzkum úrovně právního vědomí u pachatelů trestné činnosti.....	48
9.1	Shrnutí rozhovorů	57
9.2	Škody u trestné činnosti	59
9.3	Příklad přesčasové práce u Policie ČR	67
10	Závěr	69
11	Seznam použitých zdrojů:.....	72
11.1	Seznam odborné literatury	72
11.2	Zákony a právní předpisy	73
11.3	Internetové zdroje	74

Seznam tabulek

Tabulka 1:	Komparace zvláštních částí trestních zákonů.....	41
Tabulka 2:	Druhy trestné činnosti a škody v roce 2014.....	61
Tabulka 3:	Druhy trestné činnosti a škody v roce 2013.....	63
Tabulka 4:	Druhy trestné činnosti a škody v roce 2012.....	65

Seznam grafů

Graf 1:	Graf jednotlivých druhů kriminality v roce 2014.....	62
Graf 2:	Graf jednotlivých druhů kriminality v roce 2013.....	64
Graf 2:	Graf jednotlivých druhů kriminality v roce 2012.....	66

1 Úvod

Téma právní vědomí a jeho využití v aplikační praxi jsem si zvolil zejména z důvodu mé profese pracovníka služby kriminální policie a vyšetřování, kdy zároveň toto téma konvenuje s mým studijním profilem v oboru Veřejná správa a regionální rozvoj Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze.

Již dlouho před touto diplomovou prací jsem si v zaměstnání pokládal otázku, jaké právní vědomí mají lidé, kteří se opakovaně dopouštějí trestné činnosti. Jak toto své právní vědomí poté v praxi využívají anebo zdali naopak nedoplácejí na jeho nízkou úroveň.

V teoretické části práce jsem se pokusil shromáždit a porovnat dosavadní poznatky v oblasti právního vědomí, o které jsem se zprvu domníval, že nebude velmi široká, ale pouhé získání základních materiálů mě ihned vyvedlo z omylu. Již při tomto prvním kroku jsem narazil na fakt, že pojem právní vědomí není v literatuře doposud jasně definován. Přičemž se o to například kromě právovědy pokouší i sociologie, filosofie nebo v určité míře i psychologie, z čehož vyplývá, že definování tohoto pojmu bude vyžadovat multidisciplinární přístup.

Úroveň právního vědomí je závislá zejména na tom, jak jsme si my všichni, a tedy každý z nás, vědomi svých práv a právních povinností. K tomu je však, alespoň do jisté míry, musíme znát. Současně s vývojem společnosti jako takové a s vývojem společenských vztahů se vyvíjí i právo, které se tím stává bohužel složitější. Neznalost zákona sice neomlouvá, ale na druhou stranu zákonů a dalších právních předpisů je tolik, že právní řád začíná být nepřehledný, často nesrozumitelný pro laickou veřejnost a je velmi náročné pro většinu občanů sledovat jeho neustálé změny. Sankce pak v takovém případě může postihnout i osobu, která jednala v rozporu s právem, aniž by ona sama věděla, že porušuje určitou právní normu a vystavuje se tím riziku následného potrestání. V této práci jsem využil příležitost, se tomuto tématu více věnovat a pokusit se objasnit některé skutečnosti a záležitosti s touto otázkou spojené.

V praktické části práce jsem provedl výzkum zaměřený na právní vědomí v aplikační praxi. Zde jsem se konkrétně zaměřil na skupinu osob, dopouštějících se trestné činnosti nebo s kriminální minulostí. Následně jsem se pokusil analyzovat některé mediální kauzy

ve veřejném prostoru, které mají potenciál ovlivnit společenské právní vědomí. Tyto případy jsem popsal, tak jak jsou v médiích prezentovány a dále jsem se pokusil zjistit jejich pozitivní či negativní dopad na sledovanou oblast právního vědomí.

Ve spojitosti s výše uvedenými případy bych chtěl v této práci také poukázat na otázku škod, které vznikají v souvislosti s kriminální činností a jež s právním vědomím v aplikační praxi u trestné činnosti mohou bezprostředně souviset. Zde též mohu zmínit následující ověřenou skutečnost, že jedinec s průměrně rozvinutým právním vědomím, a tím také morálním a ekonomickým vědomím (všechny formy společenského vědomí spolu do jisté míry souvisí, prolínají se a doplňují) je pro společnost opravdovým, a to i ekonomickým přínosem. Naopak ten, jehož právní vědomí je nevratně deformováno, je z hlediska veřejného zájmu nebezpečnou zátěží.

2 Cíle a metody práce

Úvodními kroky mé práce bylo soustředění, analýza a následná komparace současných poznatků a materiálů v oblasti právního vědomí. Hlavním cílem provedeného výzkumu bylo objasnění vlivu právního vědomí v aplikační praxi u osob z řad pachatelů trestné činnosti.

Teoretická část je zaměřená formou analytických kroků a následného syntetického shrnutí získaných poznatků na zhodnocení vlivu právního vědomí na chování člověka. V praktické části jsem provedl rozbor vybraných případů, v nichž právní vědomí hrálo kardinální roli. Tuto jednoduchou "case study" jsem doplnil předem definovaným vzorkem respondentů z řad pachatelů dopouštějících se převážně majetkové trestné činnosti, u nichž jsem polostrukturovanými neformálními rozhovory a dlouhodobým pozorováním zjistil jistou úroveň jejich právního vědomí a připravenost chovat se pravděpodobným způsobem v určité zátěžové situaci. V této souvislosti jsem zprvu zvažoval jako formu výzkumu provést dotazníkové šetření v dané cílové skupině osob. Vzhledem k určitým negativním vlastnostem cílové skupiny, mezi něž primárně patří nedůvěra a nespolupráce s většinovou společností a předem daná jistá neochota účastnit se jakýchkoliv průzkumů, jsem se rozhodl použít především metodu neformálních rozhovorů, tedy podobu kvalitativního výzkumu. Z nejdůležitějších metod kvalitativního výzkumu, jako jsou strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem, neformální rozhovor, fenomenologický rozhovor, narativní rozhovor, epizodické interview a skupinová diskuse jsem nejvíce využíval právě neformální a polostrukturovaný rozhovor. Tyto jsem prováděl sám, po důkladné přípravě a nácviku rozhovorů. Rozhovor probíhal většinou v neformálním prostředí tak, aby se dotazovaný cítil dobře. V rámci interview byl vytvořen prostor, aby se respondent mohl vyjadřovat pomocí svých vlastních výrazů a svým stylem. Subjekty v rámci této možnosti velmi často používaly slangových a expresivních výrazů, typických pro jejich prostředí.

Takto jsem měl za cíl dopátrat se skutečného stavu právního vědomí u výše uvedených osob a zároveň zjistit, jak své právní vědomí využívají v praxi. Dále jsem také praktikoval zúčastněné pozorování, které jsem již započal před samotným výběrem daného

tématu mé práce. V rámci provedeného výzkumu jsem se následně pokusil vyhodnotit úroveň právního vědomí u vybraných respondentů a zformuloval jsem doporučení ke zlepšení současného stavu.

3 Pojem právní vědomí

Pojetí právního vědomí a jeho možných vymezení existuje více a mnohdy i podstatně odlišných. Nesporné však je, že právní vědomí náleží mezi složky, které se podílejí na tom, zda a v jaké míře je právo lidmi vůbec dodržováno. Právní vědomí je zde pak na rozdíl od samotného práva záležitostí parciální. Své právní vědomí má bezpochyby každý jedinec, existuje vědomí větších či menších komunit a právní vědomí má i společnost jako celek.

Jedna z obecnějších definic nám říká, že „právní vědomí je systém názorů, představ a hodnocení toho, co je dovoleno či naopak zakázáno.“¹ Je odrazem pozitivního práva a zároveň generátorem jeho změn. Je jedním z faktorů, které zajišťují dodržování nebo porušování právních předpisů. Právní vědomí je systémem hodnotícím a právo je hodnocený systémem. Právní vědomí je jedním z hledisek objektivní reality.

Na základě tohoto vymezení lze právní vědomí dále rozdělit dvojím způsobem, jako systém hodnotových soudů konkrétního chování či jednání je v souladu s platným právem nebo je odchylné od platného práva.

Další z definic právního vědomí nám naopak říká: „Základem právního vědomí je idea práva, která je na platném právu nezávislá a od něho odlišná představa o tom, co je po právu. Tato idea práva nemá daleko od ideje spravedlnosti a rozdíl mezi nimi je velmi subtilní a někdy bývají obě ztotožňovány.“²

Z pohledu sociologického můžeme právní vědomí vymezit jako individuální a společenské vědomí o tom, jaké jednání je možné podle platného práva a jaká omezení z něho vyplývají. Vědomí toho co je povolené a co je zakázané. Právní vědomí také představuje úvahy, jaké by měly být právní úpravy do budoucna. Postoje k právu jsou ovlivněny jak emocemi, vůlí, tak i intelektem. Americká socioložka Susan Sibley uvádí pojem právního vědomí jako: „koncept užívaný k analytickému pojmenování chápání a významů práva obíhajících ve společenských vztazích“, přičemž „právní vědomí označuje to, co lidé v souvislosti s právem dělají a také co o něm říkají“³. Viktor Jansa mluví o právním vědomí jako: „formě společenského vědomí, ve které je v dané etapě

¹ KNAPP, V. *Teorie státu a práva*. Praha: C. H. BECK, 1995, s. 35

² Tamtéž, s. 82

³ SILBEY, S. *Legal consciousness*. In: CANE, P. CONAGHAN, J. *The new Oxford companion to law*. Oxford: Oxford University Press, 2008

vývoje společnosti na základě hodnocení minulé, současně existující i požadované budoucí, zejména právní reality a právních systémů (právních řádů) z hlediska dialektické jednoty právní ideologie a sociálně právní psychiky zachycena a rozvíjena uvědomělá potřeba zabezpečení sociální spravedlnosti jako právního ideálu prostřednictvím ustanovení kontinuity a neustálého zdokonalování právního pořádku a procesu právní regulace společenských vztahů, a která vytváří ideový základ, na němž je vládnoucí třídou formován a rozvíjen vůdčí normativní systém ve společnosti – systém platného práva“.⁴

V současné právní teorii bývá obsah právního vědomí rozdělen na dvě složky:

- a) ***de lege lata*** – hodnotí se platné právo, co lze vynutit pomocí práva. Toto hledisko je významné ve vztahu k právním normám, jako základní právní argument. Vyjadřuje znalost platného práva, tedy jaké představy o právu mají lidé (pokud lidé neznají zákony, tak může být i mylné). Dále určuje jaké chování je žádoucí z hlediska platných právních předpisů, tj. co je v souladu se zákonem a co je protiprávní chování. Informace týkající se platného práva by měly být dostupné všem, to zajišťuje stát např. pomocí sbírky zákonů. Většina obyvatel „bohužel“ nečte tyto sbírky, ale znalost práva získává spíše zprostředkovaně – internet, televize, rozhlas, atd.
Právní vědomí *de lege lata* je základem právní argumentace a východiskem pro řešení většiny případů v aplikační praxi.

- b) ***de lege ferenda*** - hodnotí se názory, co by mělo platit a jak je to možné regulovat pomocí práva, ve srovnání s platným právem. Právně - sociologický přístup vyžaduje poznávat vztahy mezi právními normami a existujícím chováním. Tyto poznatky jsou ukazatelem pro právní politiku. Posuzuje pozitivní právo z hledisek jeho správnosti a spravedlnosti, kdy výstupním bodem je pak akceptace platného práva. Může být spojováno s právně sociologickými postupy – poznávání vztahů mezi právními normami a existujícím chováním. Zkoumá, zda chování lidí je

⁴ JANSÁ, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982

v souladu s právem či nikoliv a jak právní normy korespondují se společenskými potřebami. Dále pak určuje, které situace je potřeba regulovat pomocí právních norem. Zahrnuje také zkoumání následujících norem jako politické, mravní, náboženské a jejich vliv na chování člověka. Tyto právně sociologické výstupy slouží k vytváření právní politiky, tedy k tvorbě práva a možných změn v zákonech a jiných právních předpisech. Také zkoumá účelnost práva.

Knapp ve své teorii zastává názor, že právní vědomí je vědomí *de lege ferenda*, tedy vědomí, které by mělo platit a znalost práva je vědomí *de lege lata*. Naproti tomu Jansa uvádí kromě koncepce *de lege lata* a *de lege ferenda*, ještě právně-historické vědomí jako: „emoce, představy, teorie a názory na systém už neplatných normativních předpisů, které v určité fázi vývoje společnosti a v určitém historickém období měly všeobecně závazný charakter a byly sankcionovány a vynutitelné státní mocí a dodnes ovlivňují alespoň zčásti celkové zaměření právního vědomí. Těmto jevům však není věnována pozornost a jsou zpravidla jako tradice a přežitky minulosti zařazovány do sociálně právní psychologie jako prvky právního vědomí.“⁵

Právní vědomí je považováno za formu společenského vědomí, která zahrnuje názory, postoje, principy, ideje, normy, hodnoty, cítění a tímto vyjadřuje vztahy a postoje subjektu právního vědomí ke všem s právem souvisejícím skutečnostem.

3.1 Druhy právního vědomí

- a) *individuální* – záleží na jedinci, jak je dle svého intelektu a duševní úrovně schopen přijímat a chápat působení práva. Není to vrozená vlastnost člověka a dochází k její změně společně se společenským vývojem. Záleží pak na konkrétní situaci, jak se projeví různorodost názorů a postojů dle percepce, chápání a následného hodnocení vztahu mezi jedincem a právem.

⁵ JANSÁ, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982, 228 s.

- b) *skupinové* – příslušnost jedince k určité skupině (zvláštní forma je profesionální právní vědomí – jedinec má určité vzdělání, přípravu). Jeho zjištění se provádí co nejpodrobnějším zkoumáním právního vědomí určité skupiny.
- c) *společenské* – je součástí veřejného mínění a vychází poměrem mezi individuálním a skupinovým právním vědomím. Bývá zkoumáno na reprezentativním vzorku obyvatelstva (veřejné mínění = odezva společnosti).

Struktura individuálního právního vědomí zahrnuje dílčí prvky – kognitivní, hodnotící a rozhodovací. Tyto tři prvky jsou zkoumány pomocí: právní znalosti a dovednosti, postojem k právu, oblastí hodnocení práva a podle stavu právní praxe.

3.1.1 Kognitivní funkce právního vědomí

Jedná se o faktickou znalost práva v daném právním řádu v určitý okamžik (de lege lata). Poznávací funkce zahrnuje získávání, osvojování a uchovávání právních informací. Tento proces vede k určitému stupni znalosti práva.

Znalost práva můžeme rozdělit:

- ❖ *základní znalost* - minimální právní znalost člověka, kdy se jedinec pomocí základní znalosti orientuje v právním řádu, má přehled o veřejných institucích.
- ❖ *znalost rolového minima* - podle rolí (podle toho jakou v životě člověk plní – např. zaměstnanec, člen rodiny, student atd.)
- ❖ *znalosti ad hoc* - týkající se určitých situací, které nejsou „na denním pořádku“, jedinec na situaci reaguje za pomoci znalostí, která má např. ze své minulosti, ze svého sociálního prostředí, atd.

Znalost práva se v tomto případě může též vázat i k právu, které již není platné.

3.1.2 Hodnotící funkce právního vědomí

Je to systém, ve kterém si jedinec v rámci začleňování do společnosti vytváří svůj žebříček hodnot, a to ať již k celému právnímu celku nebo k jeho dílčím prvkům. Tyto hodnoty bývají ovlivněny určitými faktory nezávislými na lidské vůli (např. narození do určitých sociálních poměrů). Hodnotící funkce bývá řazena do „de lege ferenda“ - jaké vztahy by měly být upraveny a podle jaké normy, jaký by měl být obsah a úprava. Tato funkce může být ovlivněna racionálním nebo emocionálním přístupem, který bývá také v terminologii nazýván právní citění. Na emocionální přístup poukazuje např. německý právní filozof Rudolf von Jhering: „Kdo [bolest, kterou člověk cítí při porušení svého práva] nezažil na sobě neb na někom jiném, neví, co jest právo, [byť by] i celé corpus juris měl v hlavě“⁶.

Viktor Jansa tuto emoční složku vystihuje jako: „cit pro spravedlnost, potřebu právního pořádku, úctu k zákonu, cit právní odpovědnosti a závaznosti, cit pro vyváženost práv a povinností, normotvorný, právně interpretační a soudcovský cit a právní intuici“⁷.

3.2 Postoje k právu

Postoj člověka k právu je možný v případě, pokud jedinec již má nějaké podvědomí o právu (povaha, obsah a role práva ve společnosti). Z postoje vychází forma projevu a objektivizace právního vědomí. Večeřa definuje tento pojem jako: „sociálně naučenou, dlouhodobou tendenci právního subjektu reagovat určitým relativně ustáleným způsobem na právní podněty, zejména na požadavky právní normy a vytvořenou právní situaci“⁸.

Z hlediska struktury dělíme postoje k právu na: *afektivní* (sympatie či antipatie k určitému objektu), *kognitivní* (poznání afektivní složky), *akční* (ústní reakce na daný objekt nebo reálné chování k objektu).

Mezi některé typy postojů k objektivnímu právu řadíme *podle povahy předmětů: personální a nepersonální, podle osobnostní orientace: pozitivní, neutrální a negativní.*

⁶ von JHERING, R. *Boj o právo. Právní věda všedního dne*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 39

⁷ JANSA, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982, s. 21

⁸ VEČEŘA, M. a URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 233

Zoubek⁹ dělí tyto postoje:

Pozitivní postoje: úcta k právu, konformismus (přizpůsobení se převažujícím názorům), legalismus, oportunismus (přizpůsobení vnějším okolnostem a příležitostem).

Negativní postoje: právní anarchismus, nekonformismus, negativní deviace, nezávislé postoje.

Podobné dělení uvádí i Večeřa¹⁰, který tyto postoje zahrnuje do devíti kategorií:

- 1) ***právní étos*** – vyjadřuje vnitřní akceptaci práva charakterizovanou slušnou, správnou představou o právu. Pro jedince je právo vnitřně akceptovaná norma a hodnota.
- 2) ***legalismus*** – formální uznání potřeby a nutnosti existence právního řádu jako garanta sociálního pořádku, jistoty a stability. Tento postoj vychází z respektování autority zákonodárce a jím vydávaných právních norem bez ohledu na jeho obsah. Právo je nutný základ sociálního pořádku.
- 3) ***právní konformismus*** – právo jako výraz konformity s právně loajálním sociálním prostředím. Jedinec dodržuje normy, protože je dodržuje i jeho okolí (jeho sociální skupina). Zde opět obsah normy nehraje roli, ale splnění normativního očekávání skupiny. Míra jakou je jedinec se schopen přizpůsobit, je dána více faktory: např. osobními vlastnostmi jedince, identifikací se skupinou, pozicí jedince v sociální struktuře. Právní konformismus se dělí na: ***vnitřní*** – jedinec je konformní nejen vnějším projevem chování, ale i vnitřní akceptací názorů a hodnot referenční skupiny. Vnitřní konformita s právní normou je projevem ústupu tlaku sociální skupiny. ***Vnější*** konformismus znamená, že jedinec je svým vnějším chováním konformní s očekávání skupiny, avšak vnitřně neakceptuje obsah právní normy.
- 4) ***právní pragmatismus*** – právo je instrument k dosažení obecných cílů legislativními postupy. Jedinec bere právo jako prostředek k dosažení svých cílů a zájmů, snaží

⁹ ZOUBEK, V. *Úvod do postmoderní státovědy*. Praha. PAČR, 2005, s. 153

¹⁰ VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 234 - 237

se dosáhnout co nejvíce výhod a prospěchu při snaze se vyhnout konfrontaci s právem a s právní sankcí. Jedinec často využívá mezery v zákoně a nedostatku právní úpravy.

- 5) ***oportunismus*** – právo je třeba využít k maximalizaci osobního prospěchu. Vyjadřuje postoj, kde jedinec udržuje tenkou mezeru mezi dodržováním a porušováním právních norem. V případě, že převažují výhody pro jedince, je schopen lehce porušit normu a očekává za ni sankci. Zde převyšuje bezohledná snaha o svůj prospěch a vzniká náchylnost k pololegálním právním vztahům. Podle toho jak se jedinec vyvíjí, může pak přejít k čistě negativním vztahům či naopak k pozitivním postojům.
- 6) ***deliktní utilitarismus*** – kritérium akceptace práva je uspokojování osobního prospěchu. Tento negativní postoj se vyznačuje tím, že jedinec v rámci dosažení svých cílů preferuje i nelegální prostředky, avšak akceptuje hodnoty chráněné právem (práva a svobody ostatních osob). Jedinec zvažuje obsah právní normy, ale většinou se s ní neztotožňuje. Ne vždy je jeho jednání protiprávní, a když už je, tak většinou spadá do kategorie „méně společensky závažných trestných činů“.
- 7) ***právní nonkonformismus*** – právo je odmítáno jako výraz sociální konformity. Jedinec má negativní vztah k právu, což se vyznačuje jeho potřebou se distancovat od většinových sociálních norem, chování a hodnot (charakteristických pro dominantní většinu společnosti). Je to potřeba se odlišit a ukázat „skupině“ svůj odlišný postoj.
- 8) ***právní deviace*** – právo, které nevyhovuje, není akceptováno. Jedná se o deviantní chování, odchylující se od právních norem. Jedinec právo neakceptuje, staví se k němu rezervovaně, počítá s porušením právních norem.

- 9) **právní anarchismus** – právo je nepřijatelné, protože omezuje svobodu jednání. Jedinci s tímto postojem naprosto odmítají právní normy. Toto jednání je typické pro asociální skupiny.

Postoje jsou tedy trvalým souhrnem našich pocitů, znalostí a vědomostí, na základě kterých určují tendenci, jak se chovat k určitým subjektům a vyjadřují vztah k nějaké hodnotě. Americký psycholog Gordon Allport uvádí: „postoj je mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.“¹¹

Mít k určitému objektu či subjektu nějaký postoj znamená zaujmout hodnotící stanovisko. Např. kriminalista může k zadrženému pachateli projevit svůj postoj tím, že se mu dostane vlídnějšího zacházení, pokud jsou zde sympatie (pachatel spolupracuje, slušně se chová, apod.). Postoj tedy závisí také na konkrétních situačních podmínkách.

Americký profesor psychologie David Myers, který se ve svých pracích zabývá problematikou vztahů mezi postoji a chováním uvádí, že tyto dvě složky se navzájem ovlivňují: „myšlení nás přivádí k akci, ale také akce nás přivádí k myšlení; když něco činíme, rozvádíme ideu činu, za který se cítíme odpovědni, a to, co jsme učinili, pokládáme za správné a spravedlivé.“¹²

V rámci právního vědomí definujeme postoj k právu jako pravidlo v podobě právních norem, zákonů, jiných právních předpisů a také postoj k právním vztahům jako celku.

K tomu, abychom mohli zaujmout nějaký postoj, je zapotřebí volní složky, která dodá postoji potřebnou sílu k určitému chování.

¹¹ ALLPORT, G. W. *Pattern and Growth in Personality*. 1961. Harcourt College Pub. ISBN 0-03-010810-1

¹² MYERS, D. G. *Social psychology*, 4. vydání, New York – St. Louis. 1993

3.2.1 Vůle

Vůli můžeme chápat jako: „energizační, dynamizující, aktivní složku sociálně právní psychiky, zahrnující procesy chtění, úsilí, rozhodování i počáteční moment jednání.“¹³

V oblasti práva se nám pak často vyskytuje pojem: projev vůle. Ten si pak pro začátek můžeme určit jako jednání, které má za cíl provést vznik, změnu nebo zánik určitých práv nebo povinností. Nemusí to však být přímo „jednání“, ale může se jednat například i o „opomenutí“, avšak způsob vyjádření musí být takový, aby nevzbuzoval žádné pochybnosti o takto projevené vůli. Vzhledem k tomu, že vůle je vnitřním projevem jedince, je třeba ji navenek vyjádřit tak, aby ji její adresáti, v případě právního vztahu fyzické nebo právnické osoby, správně pochopily. Projev vůle tedy musí být učiněn způsobem, jenž je určitý a srozumitelný, v opačném případě se bude jednat o úkon právně neplatný. V případě, kdy se jedná o právní úkon vícestranný, například o dohodu dvou subjektů, musí být jejich projev vůle shodný, jinak taková dohoda vzniknout a ani následně platit nemůže. Z hlediska právního vztahu pak nejsou důležité vnitřní motivy nebo pohnutky některého z účastníků, které vedou ke vzniku tohoto vztahu, ale pouze to, co ve skutečnosti subjekt jako vůle finálně projevilo a co lze objektivními měřítky popsat a zhodnotit. Samozřejmě touto definicí není nijak dotčeno pravidlo, že při vyjádření projevu vůle se přihlíží k okolnostem, za kterých byl tento projev učiněn a to například v rámci pravidel slušnosti a občanského soužití.

Zde se již dostáváme k pojmu: projev svobodné vůle. Toto jednání bychom pak mohli definovat jako vlastní rozumové rozhodnutí, které neprobíhá pod vlivem žádných vnějších podnětů nebo jiných faktorů. Je tedy na uvážení nebo rozhodnutí každého jedince zda na sebe vezme nějakou povinnost nebo se stane subjektem nějakého práva.

Vůli můžeme také definovat jako vědomé úsilí k dosažení našeho cíle, našeho chování. Slouží jako regulátor našeho chování a přináší sebou otázku odpovědnosti za naše jednání, za vlastní činy.

¹³ JANSÁ, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982. s. 179

„Uzavřeme tedy tím, že vůli budeme chápat především jako energizační, dynamizující, aktivní složku sociálně právní psychiky, zahrnující procesy chtění, úsilí, rozhodování i počáteční moment jednání. Protože jde skutečně o jednu z bílých skvrn jak obecné tak i sociálně právní psychologie a současně o velmi frekventovaný prvek společenskoprávní praxe.“¹⁴

¹⁴ JANSÁ, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982. s. 181

4 Právní ideologie

Právní ideologie je jednou ze složek právního vědomí. Můžeme ji definovat jako soubor názorů, idejí a teorií, ve kterých společnost vyjadřuje své ekonomické a společenské postavení, zatímco právní vědomí, coby širší pojem, zahrnuje mimo jiné i složku vzniklou empiricky a nahodile. Právní ideologie vzniká na základě již pokročilého společenského vědomí a na základě působení vědecké teorie a praxe. Vzniká tedy v právním vědomí svých tvůrců – právních vědců. Je jimi vnášena do společnosti na rozdíl od právního vědomí, které vzniká spontánně.

4.1 Znalost práva

V literatuře se vedou spory, zda znalost práva patří do právního vědomí. Podle Knappa¹⁵ je dána zkušenost, že lidé, kteří dodržují právo, ho neznají a naproti tomu ti lidé, kdo právo vědomě porušují, jej znají dobře. „Kdyby znalost práva byla součástí právního vědomí, bylo by právní vědomí podvodníků, zlodějů atd. na vyšší úrovni, než právní vědomí poctivých lidí.“ Z toho vyplývá pravidlo: *Reductio ad absurdum* (v případě, kdy jeden ze dvou scénářů je absurdní, je třeba přijmout ten druhý).

Dánský kriminolog a sociolog Berl Kutchinsky rozděluje znalost práva: *vědomí práva* (law awareness) – tj. zda určitá problematika je či není upravena právními normami a *právní informovanost* (law acquaintance) vypovídá o tom, zda jedinci znají obsah těchto norem.

Viktor Jansa se řadí k autorům, kteří zahrnují znalost práva do právního vědomí v rámci právní ideologie a uvádí ji jako „systém získaných představ, pojmů a poznatků o státně právních principech, normách a institutech.“

Dále rozděluje znalost práva na gnoseologické stupně:

- orientační stupeň – uvědomění si určitých právních norem a jejich vztah k lidským aktivitám

¹⁵ KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 82

- hodnotový stupeň – pochopení právních principů, pojmů právních norem a institutů a jejich význam v rámci dané společnosti.
- stupeň praktického jednání – schopnost právního jednání na základě získaných informací o státně právním systému
- kvalifikační stupeň – je dán schopností právního hodnocení sociálních skutečností

Dále můžeme znalost práva rozdělit podle vztahu k subjektu: *individuální* (tato znalost není jedinci vrozená, ale nabývá jí prostřednictvím vztahu ke společnosti, *skupinová* (je dána příslušností k určité skupině) a *společenská* (neboli veřejná znalost práva).

Rozsah znalosti práva u jednotlivých subjektů je dán z hlediska jejich sociálních postavení, vzděláním a také jejich orientací v právní realitě.

Právní ideologii lze rozdělit dle struktury na znalost práva a právní vědu (na níž znalost práva plynule přechází v určité úrovni).

4.2 Právní věda

Právní věda je součástí právní ideologie právní vědy o právu a státu. Tento pojem je zažitý z doby po roce 1948, kdy byl tento výraz zaveden na základě marxistické teorie v níž stát byl jediný tvůrce a zdroj práva pro společnost.

Předmětem právní vědy jsou právní jevy (vytváření práva ve společnosti, chování člověka podle práva, tvorba práva jako normativního systému, právní informace a další) a právní vztahy.

Důležitým prvkem právní vědy je její společenské poslání, jímž je vysvětlení vzniku a působení práva ve společnosti.

Dnešní právní věda se dělí na různé obory. Gerloch ve své Teorii práva vystihuje tyto:

- ***právní filozofie*** - zabývá se obecnými otázkami práva a souvisejících sociálních jevů, usiluje o poznání podstaty práva a v této souvislosti rozpracovává zejména metodologii poznání práva; její významnou částí je problematika jeho legitimizace a s tím spojené otázky právní axiologie.

- **teorie práva** - někdy se překrývá nebo i ztotožňuje s právní filozofií, zabývá se rovněž obecnými teoretickými otázkami práva, tj. takovými, které překračují rámec jednotlivých právních odvětví. Vztah teorie a filozofie práva není jednoznačně vyřešen. Z nynějšího pohledu je možné teorii práva chápat jako nauku zkoumající problémy obecné a společné všem právním odvětvím a právu vůbec a podávající o nich poznatky v podobě obecných právních pojmů a právních principů.
- **právní dogmatika** - omezuje předmět svého poznání na právo jako normativní systém a neklade si za cíl víc, než poznat jeho obsah. Její základní metodou je exegeze (analýza právních textů) a z této metody vyplývá, že se vlastně svým předmětem a cílem poznání ztotožňuje s právním pozitivismem v jeho tradičním smyslu.
- **právní sémiotika** - zaměřuje se na výzkum právního jazyka v rovině morfologické, syntaktické a sémantické.
- **právní sociologie** - zkoumá interakci práva a společnosti, tj. na straně jedné, jak společenské vztahy ovlivňují obsah práva a jak na straně druhé působí právo ve společnosti.
- **právní psychologie** - zkoumá psychologický mechanismus působení práva, a to jak v rovině individuální psychologie, tak zejména z hlediska sociální psychologie.
- **právní politika** - zabývá se právními jevy de lege ferenda, tzn. z hlediska hodnocení stávající právní úpravy a představ o možné normativní úpravě.
- **teorie tvorby práva** - zkoumá proces tvorby právních norem, její částí je zejména teorie legislativy, tj. vytváření práva ve formě zákonů a dalších právních předpisů.
- **právní logika** - zabývá se formami a postupy právního myšlení.
- **právní hermeneutika** - je teorií poznání práva, zkoumá prameny poznání práva, její součástí je právní metodologie jako teorie metod zkoumání práva, teorie právní interpretace a právní argumentace.
- **právní etnografie** - poznává právo jako součást národních kultur.
- **právní informatika** - zabývá se právem jako informačním systémem, rozpracovává ve vazbě na moderní informační technologie automatizované systémy právních informací.
- **právní komparatistika** - věnuje se srovnávání právních řádů a velkých právních systémů (makrokomparatistika) a jednotlivých právních institutů (mikrokomparatistika).¹⁶

¹⁶ GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2004

5 Právní psychika

Právní psychiku řadíme mezi strukturální složky právního vědomí (též nazývána sociální či právní psychologie), patří pod sociálně právní psychologii. Prusák uvádí, že základním prvkem právní psychiky je právní cítění a základním prvkem právního cítění je právní emoce. „Zážitek vztahu subjektu k nějakému objektu se navenek projevuje v aktivním vztahu k uvědomělému objektu ve formě emocionálních stavů, pocitů, nálad a afektů (případně pasivně aktivním vztahu k povinnosti nejednat, opomenout nebo něco snášet).“¹⁷

Strukturu právní psychiky tvoří jevy probíhající ve společenské realitě, které jsou předmětem právního vědomí. Tvoří jí *motivační stránka* zahrnující motivace a postoje a dále stránka *emocionální*, která obsahuje sociální emoce a právní cítění.

5.1 Složka emocionální

- a) **Pocit sociální sounáležitosti** - jsou uváděny jako začátek uvědomění si určitých jevů, jde o senzomotorickou reakci, kdy odraz jednotlivých předmětů působí na smyslové orgány jedince. „Pocit sociální souvztažnosti jako pocit ještě nikoli právního typu signalizuje nesoulad mezi stavem organismu nebo jeho části a určitým aspektem okolního sociálního prostředí, který organismus subjektu smyslově nebo mimosmyslově zaznamenal. Pocit sociální souvztažnosti bývá zpravidla vyvolán v procesu uspokojování (či neuspokojování) tzv. vyšších společenských potřeb při přijímání biotických hodnot zevnějšku nebo jejich vydáváním. Podobné stavy může při setkání s právní realitou prožívat jak naprostý laik v této oblasti, tak i osoba práva znalá, neboť mohou být právně ideologicky naprosto indiferentní.“¹⁸

- b) **Emoce** – jsou psychicky a sociálně konstruované stavy, zahrnující subjektivní zážitky libosti a nelibosti, provázené fyziologickými změnami (změna srdečního tepu, změna rychlosti dýchání), senzomotorickými projevy (mimika, gestikulace), změnami pohotovosti a zaměřenosti. Emoce jako takové pomáhají jedincům

¹⁷ PRUSÁK, J. *Právo v společnosti*. Bratislava: PFUK, 1980, s. 102

¹⁸ JANSÁ, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982. s. 168,169

hodnotit skutečnosti, události, situace a výsledky činností podle subjektivního stavu a vztahu k hodnocenému, vedou k zaujetí postoje k dané situaci.

Emoce jsou spojeny s pocity, všechny emoce zahrnují pocity (neznamená však, že všechny pocity jsou zahrnuty v emocích).

Emoce vyvolávají a ovlivňují další psychologické procesy. Lze u nich zjišťovat intenzitu a dobu trvání. Emoce jsou evolučně starší než rozumové jednání, a proto jsou jejich projevy silnější a obtížněji ovlivnitelné. Emoce se poměrně snadno přenášejí na ostatní jedince. Tématem emocí se zabývá obecná psychologie, ale též sociologie.

Z hlediska právního vědomí, jsou důležité ty emoce, které mohou aktivovat či usměrňovat lidské chování v právních společenských vztazích. Tyto emoce můžeme nazvat sociálními emocemi, obsahující pocity sociální souvztažnosti. Sociální emoce mohou být obsaženy v právním řádu, anebo jsou jím akceptovány. Do sociálních emocí můžeme řadit: úcta k životu, ke společnosti, smysl pro rodinu, pro čest a další. Tyto emoce vycházejí z dlouhodobého vývoje společnosti společně s tradicemi, náboženstvím, morálkou.

5.2 Právní cítění

Právní cítění neboli právní emoce souvisí s principem spravedlnosti.

- ❖ Cit pro spravedlnost se řadí mezi základní právní emoce. Můžeme ji charakterizovat jako pocit odpovědnosti před zákonem, či úcta k zákonu.
- ❖ normotvorný cit – smysl pro právní postižení společenské reality.
- ❖ právně interpretační cit – cit pro správné postižení v rámci zákona, tento cit je podstatný pro analogii zákona (legis) - na skutkovou podstatu, která není řešena zákonem, se použije právní norma, jež je obsažena ve stejném zákoně a která upravuje skutkovou podstatu nejpodobnější a také pro analogii práva (juris) – pokud není možné postupovat dle analogie legis, pak je možné použít právní zásady příslušného právního odvětví.

- ❖ právní intuice – je potřeba určitá znalost práva, uplatňuje se např. při řešení složitých právních případů

V případě, že emoce, právní cítění projdou systémem emocionální orientace (předvolba), mohou být motivací pro lidské chování.

Systém emocionální orientace – působení sociálních a biofyzikálních faktorů prolínajících se v osobnosti jedince, které jsou vrozené. Faktory, které ukazují, jak se daný jedinec bude v určité situaci chovat v rámci společnosti či sociální skupiny.

Systém emocionální orientace se řadí mezi vnitřní hodnotové orientace.

Systém sociálně právní orientace patří mezi vnější hodnotové orientace. Tyto dva prvky spolu navzájem tvoří motivační systém osobnosti

5.3 Složka motivační

❖ Motivace

Motivace lidského chování vyjadřuje podněty, které vedly k určitému chování jedince. Motivace zahrnuje všechny pochody, které udržují a řídí chování jedince.

Motivace plní funkci:

- stimulační - aktivizuje, podněcuje chování
- usměrňovací - reguluje chování
- dává chování smysl

Např. u většiny jedinců páchajících pouliční majetkovou trestnou činnost na území hlavního města Prahy, kdy se jedná především o drobné krádeže, kapesní krádeže, atd., je hlavní motivací získání finančních prostředků a jejich následnému použití k nákupu drog, popřípadě k hraní na hracích automatech. Na rozdíl od jedinců tzv. „ruličkářů“, kdy se jedná především o občany Rumunska, Bulharska a Polska, kteří podvodným jednáním vylákají z turistů při směně peněz finanční hotovost a poté ji používají pro své lepší živobytí a je to jejich „práce“ (vydělávají si

tímto způsobem více, než v klasickém poctivém zaměstnání a není to pro ně moc rizikové).

Během života se vytváří relativně stálý hodnotový systém, který nazýváme motivační systém osobnosti. Ten je uspořádán hierarchicky, jelikož jednotlivé motivy mají různou hodnotu. Ačkoli je tento systém stálý, má na něj vliv sociální působení. Společnost některé motivy upřednostňuje, některé potlačuje.

Funkce motivů je, že zesilují určité chování, zaměřují a regulují jeho průběh. Dávají lidské činnosti subjektivní osobnostní smysl a neustále se rozvíjejí a vytvářejí hierarchicky uspořádaný motivační systém osobnosti.

6 Některé obecné právní principy

Během let se vytvořila obecná pravidla, která jsou přijímána společností jako zásady spravedlivosti, i v případech, kdy nejsou uvedena v právním řádu. Jsou zdrojem pro právní myšlení a učení se právnímu vědomí. Knapp¹⁹ ve své učebnici uvádí tyto:

Co není zákonem zakázáno, je dovoleno

Pacta sunt servanta – smlouvy mají být dodržovány. Považuje se za nejvyšší právní zásadu, od které je odvozené veškeré právo.

Nemo iudex in causa sua – nikdo nesmí být soudcem ve vlastní věci. V případě sporu dvou stran, musí rozhodnout strana třetí nezávislá (uznávaná zásada v anglickém právu)

Neminem laedere – nikomu neškodit. Každý se má chovat tak, aby nepůsobil újmu jinému. (v římském právu byla tato zásada jednou ze tří základních složek spravedlnosti). Na ni navazuje zásada:

Aequum est neminem cum alteris detrimento fieri locupletioem – je spravedlivé neobohacovat se na úkor jiného.

Suum cuique tribuere – dát každému, což jeho jest. (Vychází opět ze základních složek spravedlnosti v římském právu)

Ignorantia Iuris non excusat – neznalost zákona neomlouvá. Zásada znamená, že se jedinec nemůže zprostit odpovědnosti tím, že neznal zákon.

Audiatur et altera pars - je třeba vždy slyšet i druhou stranu. Patří mezi základní zásady řízení. V trestním řízení znamená, že každý má právo na obhajobu.

¹⁹ KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995

Iustitia nemini neganda – spravedlnost nesmí být nikomu odepřena. Každý má právo, aby o jeho věci bylo rozhodnuto v souladu s právem.

In dubio mitius – v pochybnostech mírněji. V případě pochybností má být rozhodnuto mírněji ve prospěch toho, o kom se rozhoduje. V trestním právu procesním se tato zásada nazývá *In dubio pro reo – v pochybnostech ve prospěch obžalovaného.*

Ne bis in idem – ne dvakrát o tomtěž. O stejné věci nesmí být rozhodováno dvakrát.

Nullum crimen, nulla poena, nullus processus criminalis sine lege – není zločinu, není trestu, nestanoví-li tak zákon a jen podle zákona se může konat trestní řízení. Patří mezi základní zásady trestního práva zajišťující právní jistotu obviněného.

Quieta non movere – nehýbat tím, co je v klidu. Nikdo by neměl rušit pokojný stav svémocně.

6.1 Právní jistota

Právní vědomí je taktéž úzce spojeno s pojmem právní jistoty. Podmínkou existence právního státu a jedním z jeho základních rysů je právě vytvoření prostředí právní jistoty. Jedná se o prostředí, v němž by měl každý jedinec získat důvěru v právo jako takové. Jádrem právní jistoty je to, že každý se může spolehnout na stát, tedy na státní moc, že tato zajistí ochranu jeho oprávněným zájmům a požadavkům. Na druhé straně ale také na to, že tato moc bude hlídat překročení zákona, za které bude následovat spravedlivý trest. Rozhodnutí státu pak musí být takové, že je bude možné předvídat, kdy se stát bude ve stejných věcech rozhodovat shodně a naopak v různých věcech odlišně. Rozhodnutí pak bude vydávat orgán, který je k tomu příslušný a oprávněný a jehož verdikt bude ze zásady nestranný.

Běžný život pak samozřejmě přináší spoustu různorodých případů, které ani dokonalý právní systém nedokáže všechny postihnout, neboť právní normy jsou obecné a je nutné je vždy na konkrétní případ správně aplikovat. Takto vytvořený prostor nám

paradoxně přináší i jistou míru právní nejistoty, kterou se snažíme minimalizovat například již zde zmíněnými právními principy a zásadami a konstantní judikaturou.

Právní jistotu nám dává také stabilita právního systému. Právní norma by měla být tvořena nebo měněna pouze v situaci, vyžaduje-li to závažná společenská potřeba, která je řádně odborně a vědecky podložena. Vyprodukováním spousty nadbytečných paragrafů pak pouze docílíme situace, kdy se právní vědomí společnosti začne rozcházet s takto vytvořenou právní úpravou a vzniká toliko právní chaos.

7 Faktory ovlivňující stav právního vědomí

Různé výzkumy týkající se právního vědomí se snaží od počátku nejen zjistit stav právního vědomí, ale rovněž zjistit faktory ovlivňující rozdíl právního vědomí ve společnosti. Je nesnadné tyto výzkumy zobecňovat, neboť jsou obvykle velmi specificky zaměřeny. Zdrojem bývá obyvatelstvo z různých zemí a výzkum mnohdy probíhá v rámci různých časových období. Bylo však prokázáno, že vyšší znalost práva je u mužů, než u žen, u lidí, kteří mají vyšší vzdělání než u méně vzdělaných, u osob v produktivním věku, než důchodců a mladých. Dále u lidí, kteří pracují duševně na rozdíl od manuálně pracujících, a lidí ve větších městech. Tyto údaje též vyplývají z prováděného výzkumu v 70. letech polským právním sociologem Adamem Podgóreckim.

Večeřa²⁰ shrnuje jako nejvýznamnější diferencující faktory následující demografické ukazatele:

- **Pohlaví**

- nižší úroveň znalosti práva u žen
- podobnost při hodnocení závažnosti protiprávního jednání, avšak v obecné rovině tendence k vyšší přísnosti trestání u žen, v konkrétních případech však u mužů
- tendence mužů hodnotit přísněji trestné činy proti majetku
- tendence žen hodnotit přísněji trestné činy s morálním akcentem (např. sexuální kriminalitě)

Studie vykazují nižší úroveň znalosti práva u žen, a to i u žen s vyšším právním vzděláním. Z hlediska závažnosti protiprávního jednání, zde není patrná žádná odlišnost vzhledem k opačnému pohlaví. V obecné rovině mají ženy tendenci být přísnější při stanovení výše trestu než muži, ale naopak při určování výše trestu v konkrétních případech jsou ženy mírnější. Některé studie pak ukazují tendence mužů hodnotit trestné činy proti majetku přísněji. Rozdíl se také projevil v oblasti morálních poklesků, zvláště pak u sexuálních trestných činů. Obecně můžeme konstatovat, že výše uvedené rozdíly slábnou spolu s nižším věkem, s postupující urbanizací a s rostoucí sociální a vzdělanostní

²⁰ VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 237 – 240

úrovni žen. Ženy, které jsou postaveny výše na sociálním žebříčku, mají sklony přizpůsobovat své postoje a napodobovat je těm „mužským“.

- **Věk**

- nižší úroveň znalosti práva u vyšších věkových skupin
- větší shovívavost k protiprávnímu jednání a menší respekt k právu obecně u mladších věkových kategorií. U žen je pak s rostoucím věkem předpokládán výraznější vývoj mínění o právu.

Věk hraje významnou roli při určování vlivu právního vědomí. Studie prokazují, že mladí respondenti jsou více shovívaví, tolerantní a liberální, co se týče vztahu ke zločinu a pachatelům. Také mají menší respekt k právu. Naproti tomu starší lidé bývají přísnější, netolerantní a konzervativní, pokud jde o případné právní reformy. Některé studie pak naznačují, že s přibývajícím věkem znalost práva slábne, což je dáno tím, že starší lidé se stávají méně přístupní okolním vlivům a společnost se postupně čím dál tím více odlišuje od jejich pohledu na svět. U žen je pak tento stav mnohem více patrný než u mužů.

- **Vzdělání**

- vyšší vzdělání koreluje s vyšší důvěrou v právní systém

Tento faktor můžeme zařadit mezi velmi důležité aspekty vlivu na právní vědomí. Vzdělání působí na postoje jednotlivců mnohem více nežli socioekonomické faktory, ale nepůsobí zcela jednosměrně či jednoznačně. Vyšší vzdělání vede k vyšší identifikaci s právními autoritami a k zastávání se různých způsobů udržování sociálního pořádku. Tento názor potvrzují dánské i polské empirické podklady.

- **Stupeň urbanizace**

Některé studie pak také poukazují na to, že lidé žijící na venkově jsou přísnější v názorech na trestání pachatelů trestných činů, nežli je tomu u obyvatelů měst, kteří jsou spíše více tolerantní. To dokazuje také teorie imitace, která říká, že

příslušnost k určité sociální vrstvě a míra urbanizace komunity ovlivňuje naše jednání a naše názory.

- **Náboženská a politická příslušnost**

V dnešní době tento aspekt můžeme spatřovat u radikálních a extremistických hnutí.

- **Socioekonomické proměnné**

Jedinci z vyšších sociálních vrstev jsou pro přísnější trestání při porušení práva a méně tolerantní než jedinci nižších sociálních vrstev. Tento jev se vztahuje nejvýrazněji na majetkové a násilné trestné činy. Další proměnné faktory, jako je výše příjmu, zaměstnání se ukázaly jako nedostatečně vypovídající.

Vznik individuálního právního vědomí

Právní vědomí vzniká u jedince při jeho střetu s objektivní realitou.

- ❖ Jedinec reaguje na předmět či situace určitým jednáním
- ❖ Představa o nějaké situaci, jevu, tedy jak člověk situací vidí
- ❖ Motivy a postoje spojují jednání člověka s vnějšími podněty
- ❖ Odraz sociální skupiny, ve které jedince žije (její hodnoty)

Právní informovanost – vnější faktory

Jedinec získává a formuje vlastní právní vědomí z různých zdrojů. Mezi nejčastější patří:

- ❖ Masmédia – televize, internet, rozhlas, tisk
- ❖ Vlastní zkušenost – soudy, policie, úřady apod.

- ❖ Sbírký zákonů
- ❖ Detektivní četba
- ❖ Rodina
- ❖ Škola, zaměstnání

8 Právní vědomí v jednotlivých oborech práva

Pojem právní vědomí prostupuje jako „tenká červená nit“ všemi obory práva. Je důležitý jak v právu trestní, obchodním, soukromém, tak i třeba ve správním. V prvním zmíněném o tom vypovídá například vyjádření vrchní státní žalobkyně Bradáčové, která na sněmu České advokátní komory vyzvala zde přítomné advokáty ke zlepšování právního vědomí v České republice sdělením: „Všichni máme jako právníci jednu společnou povinnost: kultivovat právní vědomí v této zemi. Vy jako advokáti máte tu možnost největší, protože jste v nejužším kontaktu s laickou veřejností.“²¹

8.1 Právní vědomí v trestním právu

Je to právě trestní právo, ke kterému se lidé vyjadřují nejčastěji – zda je trestání pachatelů trestných činů mírné či přísné, zda jsou pro trest smrti a další podobné otázky. Denně vidáme či slyšíme v médiích o kriminálních kauzách, díky kterým si lidé utvářejí stanoviska co je správné, spravedlivé v téže věci. Lze proto říci, že společnost se dozvídá o trestních případech především zprostředkovaně a to hlavně prostřednictvím masmédií a utváří si o nich názor a také utváří díky nim svoje právní vědomí (ať už mylně či správně).

U osob ze sociálně nižších vrstev – nevzdělaných, bez domova, závislých na omamných látkách apod. páchajících trestnou činností opakovaně se právní vědomí mimo výše uvedené vytváří vlastní jejich zkušeností s policií, soudy, věznicí atd.

Trestní právo se zabývá vztahy mezi pachatelem trestných činů a státem. Trestní právo určuje, které jednání je trestným činem a jakou sankci lze za něj uložit.

Mezi základní pravidla trestního práva, podložená ústavou, jsou výhrady zákona: “nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege”, dále zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele a zákaz krutého, nelidského nebo ponižujícího trestu, včetně trestu smrti. Tyto obecné zásady by měly být pro většinu obyvatel jasné, i když je neznají doslovně, ale znají je např. zprostředkovaně.

²¹ Česká advokátní komora. *Zeman na sněmu advokátů*. [online]. ©2013 [cit. 2014-12-23]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=12002>

8.1.1 Nový trestní zákoník

Ministerstvo spravedlnosti tento trestní zákoník připravovalo již od roku 2003. O rok později putoval návrh zákona do poslanecké sněmovny, kde však neprošel a parlament si vyžádal jeho změny a doplnění. To probíhalo postupně více než pět let, kdy teprve na přelomu let 2008 a 2009 byl návrh nového trestního zákoníku schválen. Účinnost zákona však byla stanovena až k 1. lednu 2010, aby bylo možné připravit všechny navazující zákony a normy.

Nový trestní zákoník je výraznou rekonstrukcí trestního práva hmotného, k níž muselo dojít díky ekonomickým, politickým a sociálním změnám, které proběhly po roce 1989. Zároveň se zde i projevuje snaha zachytit vývoj a změny v evropském trestním právu a tyto do zákona v rámci našich integračních snah začlenit.

Legislativní zpracování trestního zákoníku vychází z tradiční ochranné funkce trestního práva a trestně právních zásad, přičemž se snaží o zjednodušení a zefektivnění trestního řízení. Nově se pak pokouší položit důraz na tzv. „mimotrestní prostředky“, v rámci kterých jde o snahu využívat trestní právo až v mezních situacích, kdy selžou ostatní „netrestní“ řešení. Dále se snaží vhodně vyvážit využívání represivních prostředků s těmi preventivními a také přidává dva nové tresty, jež odpovídají moderní formě zákona. Nově se jedná o trest domácího vězení a také o trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní či jiné společenské akce. Smyslem těchto nových trestů je samozřejmě postihnout protiprávní jednání, zároveň však provinilce nevyřadit z běžného občanského a pracovního života. Názor na tyto nové tresty se pokusil zjistit Institut pro kriminologii a sociální prevenci ve svém průzkumu z roku 2013. Z výsledků šetření následně vyplynulo, že většina veřejnosti nové tresty vůbec nezaregistrovala a v rámci svého právního vědomí o nich nic neví. Tento stav může do jisté míry souviset i se skutečností, že trest domácího vězení není v současné době běžně ukládán. Důvodem nevyužívání zmíněného trestu je dle vyjádření některých soudců nevybudování dostatečné kontroly, kterou měla provádět probační a mediační služba prostřednictvím elektronicky sledovaného náramku umístěného na ruce či noze odsouzeného. Dle vyjádření ministerstva spravedlnosti by zavedení monitorovacího systému mělo proběhnout v roce 2015 a tento nový trest by se tedy mohl začít širě využívat.

8.1.2 Srovnání nového a starého trestního zákona

Původní trestní zákon z roku 1961 prošel celkem téměř sedmdesáti novelizacemi, které se ve své většině snažily reagovat na aktuální potřeby v oblasti trestního práva, související především s vývojem a novými druhy kriminality. I přes velký počet novelizací se stále jednalo pouze o dílčí změny, které nedokázaly vystihnout požadovanou úroveň ochrany práv a svobod jednotlivce a moderní statut demokratického právního státu.

Některé důležité změny:

- Dělení trestných činů na přečiny a zločiny
- Zaměření na formální pojetí trestného činu (namísto materiálního pojetí)
- Nový pojem společenská škodlivost (namísto nebezpečnosti pro společnost)
- Nová koncepce pachatele (pachatelem trestného činu je ten, kdo naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná)
- Nové zakotvení nepřímého pachatele
- Rozšíření případů okolností vylučujících protiprávnost
- Nové alternativní tresty (domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce)
- Spolupracující obviněný

V obecné části nového trestního zákoníku jsou v § 1 až § 139 popsány základy trestní odpovědnosti, trestní sankce a další ustanovení, bez nichž nelze uplatňovat skutkové podstaty trestných činů, které jsou obsažené ve zvláštní části trestního zákoníku. Zde pak došlo z významné změně důležitosti a významu státem chráněných hodnot. Porovnání těchto změn uvádím v tabulce 1.

8.1.3 Srovnání zvláštních částí trestného zákona

Tabulka č. 1 – Komparace zvláštních částí trestních zákonů

Hlava	Zákon č. 40/2009 Sb.	Zákon č. 140/1961 Sb.
I	TČ proti životu a zdraví	TČ proti republice
II	TČ proti svobodám a právům na ochranu osobnosti, soukromí, a listovního tajemství	TČ hospodářské
III	TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti	TČ proti veřejnému pořádku
IV	TČ proti rodině a dětem	TČ obecně nebezpečné
V	TČ proti rodině a majetku	TČ hrubě narušující občanské soužití
VI	TČ hospodářské	TČ proti rodině a mládeži
VII	TČ obecně nebezpečné	TČ proti životu a zdraví
VIII	TČ proti životnímu prostředí	TČ proti svobodě a lidské důstojnosti
IX	TČ proti české republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci	TČ proti majetku
X	TČ proti pořádku ve věcech veřejných	TČ proti lidskosti
XI	TČ proti branné povinnosti	TČ proti brannosti a proti civilní službě
XII	TČ vojenské	TČ vojenské
XIII	TČ proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy	

Zdroj: Autor

8.2 Právní vědomí v občanském právu

Občanské právo je odvětví práva, které se zabývá soukromoprávními vztahy. K občanskému právu nepochybně patří zásady - principy vyjádřené výše, dle kterých by se měl občan chovat a respektovat je.

K problematičtým jevům patří v současné době *nový občanský zákoník*, který čítá 3081 paragrafů. Ještě neplatí ani jeden rok a už se chystá novelizace, proti které se bouří spousta odborníků z řad právní praxe. Některá ustanovení nejsou zcela jasná a vzájemně provázána. Místopředseda Nejvyššího soudu Roman Fiala k tomu uvádí: „Spravedlnost má přitom smysl jen v reálném čase, ne za deset let. Než si řekneme, co to či ono v novém občanském zákoníku vlastně znamená, a jak se míní jeho provázanost, učiní ono meziobdobí ze všech občanů tak trochu pokusné králíky.“²²

8.3 Právní vědomí v obchodním právu

Obchodní právo patří do soukromého práva a upravuje právní vztahy obchodníků. V obchodním právu nalezneme většinu obecných soukromoprávních principů, které jsou v občanském právu. Vyšší právní vědomí v této oblasti budou mít především lidé, kteří se v této oblasti pohybují – majitelé společností.

Pro „běžné občany“ je asi nejzásadnější paragraf – kupní smlouva, se kterým se téměř každý setkává denně. Mezi další časté normy bude patřit např. smlouva o dílo, smlouva o úvěru a o běžném účtu, atd.

Právní vědomí občanů v této oblasti se snaží posílit například Sdružení českých spotřebitelů, které pravidelně spouští kampaně, jež se snaží pomoci občanům při uzavírání různých smluv, například o spotřebitelských úvěrech, půjčkách, atd. Zde se snaží především upozorňovat na různé nekalé praktiky obchodních firem, jejichž primárním cílem je z klienta vyrobít dlužníka.

²² Deník Právo. *Občanský zákoník dělá z lidí pokusné králíky*. [online]. ©2014 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=48305>

8.4 Právní vědomí ve správním právu

Správní právo je soustavou právních předpisů, jež se vztahuje na veřejnou správu, její organizaci a působení. Modifikuje vztahy vznikající při výkonu veřejné správy mezi jejími nositeli a fyzickými nebo právními osobami. Správní právo je součástí práva veřejného, což znamená, že na rozdíl od práva soukromého jsou účastníci právního poměru ve vztahu nadřazenosti a podřazenosti. Veřejná moc je ve většině případů nadřazená vůči ostatním subjektům práva.

Z hlediska právního vědomí se v oblasti správního práva taktéž objevuje snaha vše, míněno téměř každou situaci, řešit konkrétní právní úpravou, což přináší nejen výše zmíněnou nepřehlednost celého systému, ale taktéž klade nároky na zapojení více subjektů, kdy například jednu záležitost musí vyřizovat více správních orgánů. To nám pak dále způsobuje nepružnost a pomalost celého systému, což je v poslední době patrné i z nárůstu podaných žalob pro nečinnost správních orgánů.

8.5 Srovnání právního vědomí v současnosti a v minulosti

V minulosti byl nejen v právu nadřazován koncept společenských zájmů nad zájmy konkrétního jedince. Dnes je tomu naopak. Můžeme to vyčíst i z Ústavy České republiky čl. 1: „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“²³

Právní vědomí v minulosti bylo vyzdvihováno především ve formě společenského právního vědomí. Společenské právní vědomí se vyjadřuje složitou strukturou, hodnotovou orientací na poznání zájmů a potřeb dané společnosti. Nejdůležitější postavení mělo právní vědomí „dělnické třídy“ a také právní vědomí komunistické strany, které mělo být vzorem společenského právního vědomí. „K elementům takového právního vědomí patří hlavně přesvědčení o legitimitě odstranění vykořisťovatelů, o správnosti právních aktů, které odstranění vykořisťovatelů zakotvily, přesvědčení o správnosti právního zakotvení

²³ ČESKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky. In. *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 1-24. ISSN 1214-8857.

revolučních principů – socialistické zásady odměňování za práci, plánovitého řízení národního hospodářství, socialistického internacionalismu, obrany socialistické vlasti aj.²⁴

Dnes již nežijící, bývalý ústavní soudce a jeden z autorů současné Ústavy Vojtěch Cepl prohlásil ve svém článku: „Krise české justice a legislativy má své nejhlubší kořeny v odcizení práva od morálky. Tím, že v posledních padesáti letech totalitní režim zneužil právo k utiskování obyvatelstva, došlo k devastaci právního vědomí občanů. Komunisté prohlásili právo za nástroj k ovládnutí společnosti a také je tak praktikovali. Kromě toho součástí „vědeckého světového názoru“ byla víra v budoucí postupný zánik státu a práva. Vínou toho se české právníctví a právní teorie dostaly v druhé polovině minulého století do naprosté izolace od hlavního proudu právního myšlení ve svobodné části světa.“²⁵

8.6 Právní vědomí české společnosti v současnosti

Místopředseda Vrchního soudu Vladimír Vočka přirovnává současné právní vědomí ke stavu, který popisuje ve své knize *O duchu zákonů* slavný francouzský filozof Charles Montesquieu: „Když mizí občanská ctnost, zmocní se každého občana ctižádost, je-li jí vůbec schopen, a lakota ovládne všecky. Změní se předmět jeho touhy, co kdo dříve miloval, nyní už nemiluje, dříve byl každý svoboděn poslouchaje zákonů, nyní chce býti svoboděn proti nim. Každý občan je jakoby otrokem, který utekl z domu svého pána. To, co bylo dříve zásadou, nyní se nazývá přísností, co dříve bylo pravidlem, nyní se nazývá trapnou nutností, co dříve bylo respektem, nyní se nazývá strachem. Lakotou se nazývá střídmost, a ne touha po majetku. Dříve majetek jednotlivců byl jměním veřejným, nyní se však majetek veřejný stává dědictvím jednotlivců. Republika je kořistí, a její moc se omezuje na moc několika občanů a na zvůli všech.“²⁶ Dále zde cituje referenta dvorské komise von Haana z roku 1791, který formuloval obecnou zásadu: „pro dobrý pořádek, jistotu vlastnictví a obecný vnitřní blahobyt není nic škodlivějšího, než časté změny zákonů“²⁷.

²⁴ PŘENOSIL, G. *Právní vědomí a příčiny kriminality*. Praha: Jednota. 1974, s. 175

²⁵ Webové stránky prof. Cepla. *Jaká společnost, taková práva*. [online]. ©2013 [cit. 2015-02-15] dostupné z: <http://www.cepl.eu/jaka-spolecnost.htm>

²⁶ VOČKA, V. *Některé mýty interpretace a aplikace práva*. Praha: Soudce. 2007, s. 10.

²⁷ Tamtéž, s. 11.

Problém nízkého právního vědomí českých občanů:

- ❖ Nové návrhy zákonů a neustálé novelizace stávajících zákonů vedou k nižšímu právnímu komfortu občanů

Bývalý ministr spravedlnosti a současný europoslanec Jiří Pospíšil vidí největší problém českého právního řádu v jeho špatné kvalitě a též jeho kvantitě.

- ❖ Občan není schopen akceptovat takové množství novým právních předpisů, které každým rokem vyjdou ve sbírce (např. v období 2003-2006 bylo vydáno 2288 právních norem na celkem 38 tis. stranách právního textu)

Z těchto údajů vyplývá, že legislativní proces není veden zcela správným směrem, je nepromyšlený, nekoordinovaný, vstupuje do něj zásah neustále měnících se politických stran. Přitom právní norma by měla být výsledkem společenské potřeby.

8.7 Některé kontroverzní právní kauzy současnosti, které ovlivnily nebo ovlivňují právní vědomí občanů

- ❖ *Amnestie vyhlášená Václavem Klausem*

Dne 1. ledna 2013 využil bývalý prezident Václav Klaus ustanovení čl. 63 Ústavy České republiky a udělil amnestii. Tato amnestie byla ihned po svém vyhlášení kritizována a označována jako kontroverzní. Kritici zmiňovali nejen celkově vysoký počet amnestovaných případů, kdy bylo prominuto více než 111 tisíc trestů, ale také především ukončení řady otevřených případů, zejména pak závažné hospodářské kriminality a korupce. A právě tato aboliční část amnestie vyvolává ty největší rozpaky, když například značně stěžuje cestu poškozeným v kauze H – systém dostat se alespoň k části svého majetku, neboť cesta trestního řízení se jím tímto uzavírá a musejí spoléhat a též více investovat do civilního procesu.

Amnestie byla následně spolupracovníky prezidenta odůvodňována také potřebou řešit situaci ve vězeňství, kdy před jejím vyhlášením byla naplněna sto procentní

kapacita některých věznic. Z minulosti však víme a zdůrazňovaly to studie provedené po amnestii Václava Havla, že 80 procent takto omilostněných trestanců se v dohledné době navrátí zpět do věznic, tudíž jako řešení přeplněnosti věznic se jednalo pouze o krátkodobé řešení, které nemá systémový základ.

Tehdejší předsedkyně Nejvyššího soudu Iva Brožová k tomu dodává: „ Je to rozhodnutí prezidenta jako suveréna. Každá ta milost by měla mít svou filozofii. Nemůže to být libovůle. Zastavení stíhání i u velkých kauz jako H-systém pak rozkládá právní vědomí společnosti.“²⁸

❖ *Kauza Roman Janoušek*

Tato mediální kauza by nebyla, nebýt na počátku úplně banální nehody, kdy známý pražský lobbista lehce naboural před sebou jedoucí vůz. Řidička toho vozu se však nechtěla smířit s tím, že řidič, který ji naboural, nezastavil a pokračoval dál v jízdě. Doběhla tedy jeho vůz, který zastavil na semaforu a postavila se před něj. Následně se odehrála další dopravní nehoda, která již nebyla v žádném případě banální, neboť při ní došlo k vážnému zranění té ženy a soud nakonec tuto nehodu posoudil jako těžké ublížení na zdraví pod vlivem alkoholu. Za to pak obžalovanému vyměřil trest 4,5 roku nepodmíněně. Z hlediska právního vědomí je na tomto případě zajímavé to, že většina komentátorů, která se kauzou v médiích zabývala, vyjadřovala názor, že i v případě odsouzení výše jmenovaného podnikatele bude trest, vzhledem k jeho vazbám, podmíněný a lobbista se tudíž do vězení nepodívá.

❖ *Kauza David Rath*

Který jiný případ by měl více ovlivňovat právní vědomí společnosti, než případ tzv. kauza Rath – tedy věc, o které snad slyšel každý z nás. V současné době je to již téměř tři roky, kdy byl bývalý poslanec a hejtman středočeského kraje zadržen policisty Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu bezprostředně po přijetí sedmi miliónového úplatku, alespoň tak to tvrdí obžaloba. Pakliže se zaměříme na

²⁸ BROŽOVÁ, I. *Klaus rozložil právní vědomí společnosti*. [online]. ©2013 [cit. 2015-02-20] dostupné z: http://www.lidovky.cz/sefka-nejvyssiho-soudu-brozova-klaus-rozlozil-amnestii-pravni-vedomi-spolecnosti-gzi-/zpravy-domov.aspx?c=A130102_225040_ln_domov_jkz

hlavního aktéra kauzy – doktora Ratha, je na něm vidět, že i přes beznadějně vypadající situaci nesložil zbraně a začal se velmi tvrdě hájit a to i za pomoci ne právě standartních způsobů – kdy např. obvinil nejprve soudce, následně i celý senát, z podjatosti a snažil se o přerazení své kauzy k jinému soudu. V případě úspěchu takového návrhu by pak jednání, všechny výslechy svědků, provedené důkazy, atd. musely proběhnout opětovně a tudíž bychom se mohli připravit na další tři roky procesu. Dále je v tomto případě zajímavé, jak hlavní podezřelý využívá celé šíře právních předpisů k znevěrohodnění předkládaných důkazů ze strany obžaloby a také například to, jak stoprocentně využívá zásady, že soudní jednání probíhá ústně a tudíž trvá na tom, aby veškeré zajištěné listinné důkazy byly předčítány, což samozřejmě v daném rozsahu velmi proces prodlužuje.

Zajímavé pak jistě bude i výsledek tohoto případu srovnat s procesem s Vítem Bárta, kde se taktéž nastavuje paralela s případem doktora Ratha, kdy byl zde obžalovaný Vít Bárta v první stupni uznán vinným s podplácení svých kolegů poslanců a odsouzen. Následně však byl tento rozsudek městským soudem v Praze zrušen s poukazem na imunitu obžalovaného, kdy se tedy jinými slovy skutek stát měl, ale vzhledem k tomu, že k němu došlo na půdě poslanecké sněmovny a uplácejícím měl být poslanec, nejedná se vlastně o trestný čin.

I na těchto prezentovaných případech si poté můžeme ověřit, že právní vědomí společnosti je také tvořeno rozhodnutím soudů, zejména pak v takto mediálně sledovaných případech, o které se zajímá většinová část společnosti a má zde nějaké legitimní očekávání, jak by tyto případy, dle toho jak jsou společnosti předkládány, měly dopadnout. Pakliže pak dochází k tomu, že například vysoce postavený politik nebo velmi bohatý lobbista se dokáže spravedlivému trestu vyhnout, vytváří to pak negativní obraz, který se samozřejmě promítá i do právního vědomí.

9 Výzkum úrovně právního vědomí u pachatelů trestné činnosti

V praktické části jsem se zaměřil zejména na zodpovězení otázek ohledně právního vědomí u respondentů z řad pachatelů trestné činnosti. Vzhledem k omezenému okruhu osob, jež jsou vůbec ochotny zúčastnit se průzkumu, který se zabývá jejich trestnou činností, jsem místo klasické dotazníkové formy zvolil podobu kvalitativního výzkumu. Z nejdůležitějších metod kvalitativního výzkumu, jako jsou strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem, neformální rozhovor, fenomenologický rozhovor, narativní rozhovor, epizodické interview a skupinová diskuse, jsem nejvíce využíval právě neformální a polostrukturovaný rozhovor. Tyto jsem prováděl sám, po důkladné přípravě a nácviku rozhovorů. Rozhovor probíhal většinou v neformálním prostředí tak, aby se dotazovaný cítil dobře. V rámci interview byl vytvořen prostor, aby se respondent mohl vyjadřovat pomocí svých vlastních výrazů a svým stylem. Subjekty v rámci této možnosti velmi často používaly slangových a expresivních výrazů, typických pro jejich prostředí. Takto jsem měl za cíl dopátrat se skutečného stavu právního vědomí u výše uvedených osob a zároveň zjistit, jak své právní vědomí využívají v praxi.

Osoby vhodné k provedení kvalitativního výzkumu jsem si vybral z cílové skupiny osob s trestní minulostí na základě své osobní znalosti – dle mé praxe na Službě kriminální policie a vyšetřování. Již předem mého výběru jsem zvažoval možnosti, za kterých budou respondenti ochotni se výzkumu účastnit a i tuto skutečnost jsem musel ve svém výběru zohlednit.

První problém, se kterým jsem se setkal prakticky u všech respondentů, byla jejich obava, aby skutečnosti, které v rámci výzkumu uvedou nebo z něj vyplynou, nebyly použity v trestním řízení vůči jejich osobě. Všem dotazovaným jsem řádně vysvětlil účel a podmínky prováděného šetření a přislíbil jim plné zachování jejich anonymity.

Respondent č. 1

V rámci prvního rozhovoru jsem oslovil prvního vytipovaného respondenta, kdy se jedná o muže ve věku 35 let, s nedokončeným středoškolským vzděláním, který v současné době žije stále se svou matkou a nevlastním otcem. Dotazovaného lze označit, co se týká

jeho trestní minulosti, jako recidivistu, neboť se opakovaně dopouštěl trestné činnosti převážně majetkového charakteru, kdy byl mimo jiné v deseti případech soudem uznán vinným ze spáchání trestného činu krádeže. Nejprve se jednalo o drobné krádeže, posléze o krádeže motorových vozidel a následně o krádeže v objektech provedené vloupáním. Postupně taktéž narůstala škoda, které se respondent dopouštěl, kdy se v posledním jeho případě pohybovala kolem hranice 100.000,- Kč. Celkově dotazovaný způsobenou škodu během své kriminální dráhy odhadl na částku 500 až 700 tis. Kč.

Respondent byl nejprve dotázán na rodinné zázemí, kdy k němu uvedl, že vyrůstal v úplné rodině s nevlastním otcem, v čemž nespatořoval žádný problém. Dále pak uvedl, že ukončil pouze základní vzdělání, po kterém nastoupil na střední školu, kterou však po dvou letech nedokončil. Následně se již začal dopouštět drobnějších krádeží s menší způsobenou škodou, které byly hodnoceny buďto jako přestupky dle ust. § 50 zákona č. 200/1990 Sb. a následně pak krádeží dle tehdy platného ust. § 247 zákona č. 140/1961 Sb.

Účastníkovi byl položen dotaz, zda zná pojem právní vědomí, zda jej dokáže definovat nebo si pod tímto slovním spojením dokáže něco vybavit. Zde přišla negativní odpověď s tím, že dotazovaný vůbec neví, co tento pojem znamená. Respondent pak dále ke znalosti práva uvedl, že podrobněji zná „starý“ trestní zákon a „nový“ trestní zákoník, přičemž dokázal naprosto přesně uvést znění i čísla paragrafů trestné činnosti, které se sám dopouštěl. K těmto znalostem sám uvedl, že je nabyt při opakovaných pobytech ve výkonu trestu odnětí svobody a to zejména při rozhovorech s ostatními odsouzenými, kdy společně rozebírali jednotlivé paragrafy trestné činnosti, které se dopouštěli, zejména pak různé polehčující a také přitěžující okolnosti při páčání této trestné činnosti. Dále pak při studiu literatury, která se v nápravných zařízeních nachází, kdy se jedná zejména o zákony a právní řády. Dle vyjádření respondenta byl i díky svému částečnému středoškolskému vzdělání ve vězení ostatními spoluvězni vyhledáván a dotazován na „právní rady“.

Respondent č. 2

V dalším případě byla vybrána respondentka, ve věku 26 let, nedokončené základní vzdělání (7 třída základní školy). Tato se již v minulosti taktéž dopustila několika trestných činů majetkového charakteru, kdy byla její celkově způsobená škoda vyčíslena na částku 250.000,- Kč. I přes nedokončené základní vzdělání svou poslední trestnou činnost

vykonávala poměrně sofistikovaným způsobem, při kterém zneužívala odcizené bezkontaktní platební karty. Přičemž k tomuto žena uvedla, že jí stačilo vidět v televizních novinách reportáž o takovéto trestné činnosti a sama pak přišla na způsob jak uvedené platební karty i přes jejich zabezpečení zneužít.

Žena na otázku o právním vědomí, taktéž nedokázala odpovědět, přičemž dokázala poměrně dobře vydefinovat, co je trestný čin, přestupek a dále dobře znala paragrafy ohledně trestné činnosti, jež se dopouštěla.

Respondent č. 3

Dalším dotazovaným byl muž ve věku 40 let, středoškolsky vzdělaný, ženatý, občan Rumunska. Tento muž se na území České republiky dopouštěl majetkové trestné činnosti, která spočívala v tzv. podvodné směně peněz. Této trestné činnosti se často dopouštějí skupiny osob ze zahraničí, které využívají toho, že v ČR není zavedeno Euro a dále neznalosti naší měny zejména u turistů, kteří přijíždějí do Prahy, kde k této trestné činnosti dochází nejvíce. Pachatelé většinou turisty přímo kontaktují na ulici a nabízejí jim „výhodnou“ směnu peněz oproti výměně v bance nebo ve směnárně. Při této podvodné směně pak dochází k tomu, že poškozený obdrží místo české měny maďarské forinty, jejichž kurz je oproti koruně desetkrát menší anebo v horším případě, staré běloruské rubly, které jsou neplatné a tudíž úplně bezcenné. Pachatelé v rámci dílčí znalosti našeho práva využívají toho, že výše uvedené jednání je trestným činem podvodu dle ust. § 209 zák. č. 40/2009 Sb. až tehdy, je-li jím způsobena škoda převyšující částku 5.000,- Kč. Za výše uvedené jednání hrozí pachateli i nepodmíněný trest v délce dvou let. Pakliže se však pachatel tohoto jednání dopustí a způsobí škodu pod hranici 5.000,- Kč, jedná se v této věci „pouze“ o přestupek proti majetku dle ust. § 50 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb. za který mu na místě v blokovém řízení hrozí jen pokuta do výše 1.000,- Kč.

Respondent ke své osobě uvedl, že v Rumunsku, kde trvale žije, přišel o práci a následně dostal nabídku od kamaráda, se kterých přijel do ČR. Na otázku ohledně definice nebo vysvětlení pojmu právního vědomí odpovídá negativně. Dále při dotazu na výše uvedené jednání při podvodné směně peněz uvádí, že tuto aplikoval již v desítkách možná stovkách případů, avšak nikdy nepřekračoval hodnotu směny 5.000,- Kč, aby v případě svého odhalení dopustil pouze přestupkového jednání. Dle dalšího svého

vyjádření byl svými krajaný upozorněn na disproporci v našem právním řádu ohledně hranice škody mezi přestupkovým a trestním jednáním a tuto hranici nepřekračuje, i když po něm turisté často požadují směnu větší finanční hotovosti díky jím nabízenému výhodnějšímu směnnému kurzu.

Dotazovaný následně uvedl, že se v právním řádu a zákonech ČR jinak více neorientuje, spíše dále zná podmínky pro pobyt cizinců v ČR pro případ, že je kontrolován pracovníky cizinecké policie. K dotazu, kde získal vědomosti ohledně výše uvedené trestné činnosti uvedl, že to bylo od krajanů z Rumunska, kteří jsou ze stejné oblasti jako on a do ČR jezdí pravidelně a déle než on. Také při rozhovoru sdělil, že pakliže by měl nějaký právní problém, mohl by se obrátit na právníka, kterého zde jeho krajané společně využívají.

Respondent č. 4

Dále byl vybrán muž, ve věku 45 let, se základním vzděláním. Tento respondent vyrůstal v úplné rodině, kdy i v současné době stále žije s oběma rodiči. Respondent se dle svého vyjádření dopouštěl spíše násilné trestné činnosti jako je vydírání, loupeže, přepadení, atd. Svou kriminální dráhu započal ve věku osmnácti let, kdy se dopustil prvního loupežného přepadení s následky na zdraví poškozeného, kdy byl i jako prvotrestaný a blízký věku mladistvého odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání pěti let. Následně byl ještě 8krát soudně trestán pro obdobnou trestnou činnost a také trestnou činnost související s drogami.

Na otázku ohledně pojmu právní vědomí, dokáže tento pojem částečně specifikovat a přiměřeně svému vzdělání i vysvětlit. Ke své znalosti práva dále uvádí, že dokáže dobře rozlišit, co je správné a po právu a co již je za hranou a tudíž jednání protiprávní. Nejvíce znalostí v tomto směru načerpal v nápravně výchovném zařízení Valdice, kde si z vězeňské knihovny často půjčoval literaturu s právními předpisy a tyto se následně snažil studovat a porozumět jim. V těchto předpisech se zejména zaměřoval na trestnou činnost, kterou páchal. Ve věcech, které mu nebyly úplně jasné, se snažil kontaktovat především vzdělanější vězně, kdy si vybíral ty s vysokoškolským titulem, dále pak vězeňské vychovatele a sociální pracovníky, někdy se taktéž radil s vězeňským psychologem. Při posledním pobytu ve vězení se snažil srovnávat starý a nový trestní zákon, kdy si hledal

změny a odlišnosti. Dokáže jasně vydefinovat rozdíl mezi trestným činem a přestupkem. V ostatních právních oblastech se moc neorientuje, vyjma oblasti sociální, kdy přesně ví, na jaké sociální dávky má nárok, zná příspěvky v hmotné nouzi, atd. Co se týká škody, kterou svou trestnou činností způsobil, tak zde respondent uvádí, že vzhledem k tomu, že se v jeho případech většinou jednalo o násilnou trestnou činnost, škoda na majetku byla minimální a jinou škodu na něm během soudních jednání nikdo nevymáhal.

Respondent č. 5

Následně jsem vybral osobu páchající opakovanou trestnou činností v podobě kapesních krádeží a to mladého muže ve věku 19 let s ukončenou zvláštní základní školou. Vyrůstal v úplné rodině, kde oba rodiče byli již několikrát trestně stíháni zejména pro majetkovou trestnou činnost. Sám respondent se trestné činnosti dopouštěl dle svého vyjádření již ve věku kolem 12ti let a z tohoto důvodu byl umístěn do dětského výchovného ústavu, kde byl s přestávkami, v podobě útěků z tohoto zařízení, až do dovršení své plnoletosti. Jeho útoky z VÚM většinou směřovaly do Prahy, kde se dopouštěl výše uvedených kapesních krádeží, z jejichž profitu si následně obstarával drogy a dále takto získané peníze prohrával v hracích automatech.

Na otázku, co rozumí pod pojmem právní vědomí, nedokázal odpovědět. Na další otázku, co je to trestný čin odpověděl přiměřeně ke svému věku a vzdělání. Dokázal popsat definici trestného činu kapesní krádeže, přičemž znal jeho přesné označení dle starého i nového trestního zákona. Dále mi uvedl, že tyto znalosti převzal především od svých rodičů, taktéž páchajících stejnou trestnou činností a od dalších „zkušenějších“ příbuzných.

Respondent č. 6

Respondentem č. 6 je muž ve věku 50 let, z „úplné“ vícečetné rodiny, kdy má 6 bratrů a 2 sestry. Matka respondenta se často dopouštěla majetkové trestné činnosti, zejména pak kapesních krádeží, otec normálně pracoval a nikdy nebyl trestán. Respondent byl nejmladší ze všech sourozenců a jediný vyrůstal s rodiči, neboť všichni jeho sourozenci byli v dětských domovech z důvodů výchovných problémů a též z důvodu, že matka opakovaně pobývala ve výkonu trestu. Výchovnou roli poté plnil pouze otec a následně i

jeho nejstarší setra, která mezitím dosáhla plnoletosti. Co se týká vzdělání, tak respondent ukončil pouze základní školu. V současné době má dotazovaný 9 dětí se třemi manželkami, přičemž všichni jeho potomci již mají záznam v trestním rejstříku. K čemuž respondent uvádí, že děti nevede k tomu, aby se dopouštěly trestné činnosti, ale zároveň jim taktéž nic nezakazuje, dle jeho vyjádření je to jejich život a jak si s ním naloží je pouze na nich.

Dotazovaný se své první trestné činnosti dopustil v 18ti letech, kdy se vloupal do vozidla a odcizil autorádio. Následovala série trestné činnosti, kdy se páchal především krádeže, loupeže, podvody, ublížení na zdraví a ostatní majetkovou trestnou činností, za což byl následně 12 krát odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody.

Pojem a definici právního vědomí dokáže respondent uspokojivě ke svému vzdělání vyjádřit. Dále jmenuje ze starého a nového trestního zákoníku příslušné paragrafy, kterých se ve své trestní minulosti dopouštěl, zná i jejich číselné označení, dokáže se v nich orientovat. Ke svým znalostem z oblasti práva uvádí, že je nabyt především v opakovaných výkonech trestu odnětí svobody, kdy chodil především za odsouzenými, kteří dostali víceleté tresty, neboť ti dle jeho názoru měli nejvíce času na studium právních předpisů. Sám si žádné právní předpisy nepůjčoval, vždy se spoléhal na rady ostatních odsouzených. Další znalosti a zkušenosti v oblasti práva získal tím, že byl sám často vyšetřován pro výše uvedenou trestnou činnost. Takto nabyté znalosti bohužel využil před svým posledním odsouzením, kdy si pronajal skladiště, které následně pojistil na částku 3,5 miliónu a poté jej sám zapálil, škodu pak požadoval po příslušné pojišťovně, za což byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání 7 let.

K celkově způsobené škodě se dotazovaný moc nechce vyjadřovat, nakonec ji odhaduje na částku kolem 4 miliónů korun.

Respondent č. 7

Jedná se o ženu ve věku 24 let, ukončené základní vzdělání. Žena pochází z neúplné rodiny, kdy žila pouze s matkou, poté i s nevlastním otcem, díky kterému se dostala do dětského domova, kde byla od svých devíti let. Z dětského domova často utíkala a na pobytech mimo výchovné zařízení se již dopouštěla trestné činnosti.

Ve svém věku má již za sebou šest trestů, kdy se dopustila opakovaně krádeží, loupeže, maření výkonu úředního rozhodnutí a poškozování cizích práv, kdy zneužívala cizí totožnosti pro svou trestnou činnost. V současné době užívá drogy a je taktéž dle svého vyjádření závislá na hracích automatech, přičemž svou denní spotřebu na tyto záležitosti odhaduje na částku 3.000,- Kč. K celkově způsobené škodě trestnou činností se nechce vůbec vyjadřovat.

Co se týká pojmu právní vědomí, nedokáže tento žádným způsobem specifikovat a ani jinak vyjádřit. Ke znalosti práva uvádí, že zná pouze paragrafy z trestního zákona, jmenuje ty, kterých se přímo dopustila a zná i jejich číselné označení. Takto nabyté vědomosti získala ve vězení, kdy se chodila radit s odsouzenými, které měly již více trestů anebo naopak vyhledávala prvotrestané právníčky, které se taktéž dle jejího vyjádření ve výkonu trestu nacházely. Právní literaturu ani zákony si ve výkonu trestu nikdy nepůjčovala a nestudovala je, přičemž jedinou výjimku udělala v případě amnestie bývalého prezidenta Václava Klause, kdy se jí trest krátil o osm měsíců a respondentka si toto potřebovala ověřit.

Respondent č. 8

Dotazovanou je žena ve věku 29 let, která do svých pěti let vyrůstala se svou matkou a starší sestrou. Následně její matka přestala zvládat výchovu, dopouštěla se trestné činnosti a poté, co byla odsouzena, byla respondentka adoptována svou tetou a strýcem. Kolem svých 12ti let začala mít výchovné problémy, zanedbávala školní docházku a následně byla umístěna do výchovného ústavu. Zde byla s krátkými přestávkami v podobě útěků z ústavu až do svých 18ti let. Během pobytu zde dokončila základní vzdělání a navíc se ještě vyučila prodavačkou. Po propuštění z VÚM se začala stýkat se svou vlastní širší rodinou, kdy se jednalo zejména o její druhou tetu a bratrance, kteří oba již byli odsouzeni a v té době se taktéž dopouštěli trestné činnosti. Následně se rovněž dotazovaná dopustila své první trestné činnosti, kdy se jednalo o drobnou krádež. Poté dále pokračovala v krádežích, kterých se dle svého odhadu dopustila celkem čtyřiceti. Spáchanou škodu odhaduje na částku kolem tří sta tisíc korun. Nejprve páchala pouze drobnější trestnou činností, kdy spáchaná škoda postupně narůstala až na výše uvedenou částku. Zhruba od svých osmnácti let začala užívat drogy, do kterých „investovala“

prakticky všechny peníze, získané trestnou činností. Za tuto uvedenou trestnou činnost byla odsouzena celkem pětkrát, přičemž strávila ve vězení ve Světlé nad Sázavou dohromady 3,5 roku.

K dotazu na pojem právní vědomí uvádí, že tento nedokáže vysvětlit a neví, co znamená. Zná však paragrafy z trestního zákoníku, zejména pak ty, jejichž trestné činnosti se dopouštěla. Zná a dokáže definovat rozdíl mezi přestupek a trestným činem, dokáže vysvětlit na příkladu krádeže, kterých se dopouštěla. Tyto znalosti získala dle svého vyjádření v partě, se kterou protiprávní jednání páchala. Zkušenější členové této skupiny jí pak radili, co říkat při výslechu, na co si dávat pozor a jak se chovat při svém odhalení. V rámci umístění ve vězení si zákony nebo právní literaturu nepůjčovala a ani se o ni nezajímala. V případě nějakého právního problému se obracela zejména na vychovatelku nebo na recidivistky s víceletými tresty a zkušenostmi.

Na dotaz, zda se orientuje v ostatních oblastech práva, odpověděla negativně. V současné době založila rodinu s vícekrát trestaným recidivistou, se kterým se snaží vychovávat dceru.

Respondent č. 9

Jedná se o muže, 33 let, dokončeno pouze základní vzdělání. Od dětství vyrůstal pouze s matkou, kdy má dále 5 nevlastních sourozenců. Jeho otec je kubánský státní příslušník, kterého nikdy neviděl, matka je romské národnosti. Tato byla opakovaně trestána za majetkovou trestnou činnost a po dobu jejího pobytu ve vězení byl respondent umístěn do dětského domova. Z domova často utíkal a trestnou činnost počal páchat již od svých třinácti let, kdy se začal dopouštět drobných krádeží. Následně od svých osmnácti let odcizil několik vozidel a poté se kromě majetkové trestné činnosti dopouštěl i loupeží. Za tuto trestnou činnost byl vícekrát odsouzen, kdy do vězení nastoupil celkem pětkrát. Ve vězení si častou půjčoval zákony a právní řády, které se snažil studovat. Dále chodil za ostatními vězni, kdy si vybíral především ty s víceletými tresty a zkušenostmi.

Na dotaz k pojmu právní vědomí, tento dokáže obstojně ke svému vzdělání vysvětlit. Dokáže přesně vyjmenovat paragrafy veškeré trestné činnosti, jíž se dopustil, zná i další paragrafy, jak ze starého, tak i nového trestního zákoníku. Dokáže spolehlivě rozlišit mezi trestným činem a přestupkem, dle nového trestního zákoníku umí definovat rozdíl

mezi přečinem a zločinem. Dále uvedl, že spoustu informací načerpal i v případě vyšetřování své trestné činnosti, zejména z výslechů a prováděných úkonů u vyšetřovatele. Jako motivaci pro zlepšení svého právního vědomí uvedl, že se nejprve snažil najít chyby ve svém prvním odsuzujícím rozsudku, aby dosáhl zmírnění trestu, který mu byl uložen. Následně si v zákonech vyhledával především polehčující a přitěžující okolnosti, které by následně mohl využít ve svůj prospěch.

V ostatních oborech práva se příliš neorientuje, určité základní znalosti má v oblasti sociálních dávek, které v současné době pobírá.

Respondent č. 10

Respondentem č. 10 je muž ve věku 41 let se základním vzděláním. Vyrůstal v rodině, kde se otec i matka dopouštěli trestné činnosti a oba během jeho výchovy pobývali ve výkonu trestu odnětí svobody. Taktéž oba sourozenci respondenta byli soudně trestáni a pobývali ve vězení. Dotazovaný se věku 13ti let dostal do výchovného ústavu pro neustálé zanedbávání povinné školní docházky. Zde byl až do věku sedmnácti let, kdy byl zploletěn a z VÚM propuštěn, neboť s jinou chovankyní ústavu čekal rodinu. V té době také začal užívat návykové látky a postupně se začal dopouštět trestné činnosti. Z počátku se jednalo o drobnější krádeže, majetkovou trestnou činnost, drogovou kriminalitu až po násilnou trestnou činnost ve formě loupeží. Dotazovaný celkový počet spáchaných skutků odhadl na šedesát za svou kriminální minulost. Do výkonu trestu odnětí svobody byl odsouzen celkem sedmkrát a strávil zde devět let svého života. Poslední probíhající trest mu byl ukončen na základě amnestie bývalého prezidenta Václava Klause. V současné době je opět v podmínce a dále musí odpracovat trest veřejně prospěšných prací v délce trvání 300 hodin za drobnější krádeže. Škodu napáchanou svou trestnou činností sám odhaduje do částky půl miliónu korun, přesněji ji však nedokáže určit.

Na otázku ohledně právního vědomí nedokáže nijak odpovědět. Z trestního zákona zná pouze paragrafy, které ve své trestné činnosti porušil, ale přesněji je nedokáže definovat nebo vysvětlit. Ve výkonu trestu se o právní literatury nikdy nezajímal. Pakliže potřeboval poradit, vyhledával zkušenější vězně. Dokáže definovat rozdíl mezi přestupkem a trestným činem. V ostatních oborech práva se neorientuje vůbec.

9.1 Shrnutí rozhovorů

Během vedení výše uvedených neformálních rozhovorů jsem se snažil zjistit od respondentů maximum informací, které mi byli ochotni sdělit, jak ke svému předchozímu životu, tak ke své trestné činnosti a následně k jejich právnímu vědomí. Dále jsem se snažil ptát například i na ostatní obory práva nebo různé životní situace, které mohou v běžném životě nastat a vyžadují určité právní vědomí k jejich řešení. Často jsem však narážel na jistou zdrženlivost a opatrnost ve smyslu mé profese, kdy i přes mé ujištění, že poskytnuté informace v žádném případě nepovedou k trestnímu stíhání dotazovaných, i přes to jsem zaznamenal, že ne ve všech otázkách byly odpovědi úplné a některé otázky díky tomu zůstaly i nezodpovězené. Z rozhovorů se však jasně ukázalo, že většina respondentů se „logicky“ ve znalosti práva v trestní oblasti zaměřovala na trestnou činnost, které se dopouštěli. Znalosti v ostatních oblastech pak byly výrazně podprůměrné, což je úměrně dáno dosaženému vzdělání dotazovaných osob. Žádný z respondentů nedosáhl vysokoškolského vzdělání a pouze jeden účastník z devíti dokázal své vzdělání ukončit maturitou. Dále tři respondenti neměli ukončené ani základní vzdělání. I na tomto vzorku dotazovaných osob je jasně vidět, že vzdělání hraje klíčovou roli nejen v kriminální minulosti, ale v jejich celkovém způsobu života.

U většiny respondentů, se dle mého názoru, taktéž negativně projevilo, že nevyrostali v úplné rodině a někteří z nich se poté dostali i do výchovného ústavního zařízení. Problémem je pak také určitý „kriminální vzor“ v rodině dotazovaných, kdy buďto otec nebo matka, či někdo z jejich rodiny páchal trestnou činnost během jejich výchovy.

Jako samostatnou kapitolu pak můžeme označit otázku drog a omamných a psychotropních látek, s nimiž přiznalo zkušenost devět z deseti respondentů. Bohužel se však v jejich případech nejedná o pouhou zkušenost, ale o aktivní zneužívání těchto látek. To sebou nese nejenom zdravotní rizika pro daného uživatele, ale také obrovskou finanční náročnost na pořízení těchto drog. Při dotazu na toto téma mi většina respondentů uváděla, že drogy potřebuje denně za částku od jednoho do třech tisíc korun. Z pouhého jednoduchého propočtu nám pak vychází, že vzhledem k tomu, že žádný z dotazovaných nemá stálou práci a kromě sociálních dávek žádný jiný příjem, musejí finanční prostředky, určené na nákup drog, získávat převážně trestnou činností. I z mého dlouhodobého pozorování, které jsem prováděl v rámci mojí profese ještě před zpracováním této práce, jsem zjistil, že většina respondentů měla snahu se opakovaně léčit z drogové závislosti a to

především ve chvíli, kdy se pro ně staly drogy z nějakého důvodu nedostupné, například při umístění do výkonu trestu odnětí svobody. V této souvislosti jsem si také povšiml skutečnosti, že pokud se jejich zdravotní stav v rámci užívání drog rapidně zhorší, dobrovolně nastupují k výkonu trestu odnětí svobody, neboť mají již zkušenost, že zde poskytovaná pravidelná lékařská péče je dokáže vyléčit alespoň ze sekundárních nemocí, které jsou s užíváním drog spojeny a opět je dostat do „provozu schopného“ stavu. Úspěšnost takové léčby poté většinou selhává v případě, že se opět vrátí do kriminálního prostředí, ve kterém měli drogy volně dostupné.

Všem respondentům jsem v rámci rozhovoru položil otázku na definování pojmu právní vědomí, kdy tento pojem dokázali uspokojivě definovat pouze tři z deseti dotazovaných. Ostatní si pod tímto slovním spojením nedokázali vůbec nic vybavit. To ovšem neznamená, že by tito respondenti žádné právní vědomí neměli. Většinou se dále v průzkumu ukázalo, že všichni respondenti znali paragrafy z trestního zákona, které při své trestné činnosti porušili. U žádného z respondentů se tedy nedá říci, že by se trestné činnosti dopustil z nevědomosti nebo neznalosti zákona. Dále bylo v rámci toho zjištěno, že téměř všichni respondenti znají polehčující a přitěžující okolnosti své trestné činnosti a někteří se dokonce tuto znalost v rámci svého trestního stíhání snažili využít ve svůj prospěch.

Dále bohužel dle mého názoru z rozhovorů vyplynul zajímavý fakt, že většina respondentů své právní znalosti a vědomí nabývala v nápravně výchovných zařízeních a to v převážné části od recidivistů a dlouhodobě odsouzených pachatelů závažné trestné činnosti. Zde pak vyvstává jasné nebezpečí, že takto předané vědomosti a zkušenosti mají určitý negativní náboj vzhledem k osobě, jež tyto informace předává. Takto účelové a zkreslené podání pak může respondenty naopak motivovat k páčání trestné činnosti a vytvářet určitý návod pro její usnadnění a naopak těžší odhalení. Z těchto skutečností následně plyne obava, že účel trestu je tímto značně kontraindikován. S tím také souvisí zjištění, že většina respondentů jsou recidivisté, na něž uložený trest odnětí svobody a s tím související pobyt ve vězení neměl dopad v tom smyslu, že by své trestné činnosti zanechali, ale naopak se jí opětovně se dopouštěli. Během rozhovoru jsem u několika respondentů zaznamenal obavu z výkonu trestu pouze před prvním nástupem do vězení, kdy ještě nevěděli, co je tam čeká. Při opakovaném nástupu již tyto obavy neměli a spíše

vyjadřovali jisté znepokojení, které souviselo s tím, že jsou uživateli drog a ve vězeňském prostředí bude obtížnější drogu sehnat, nikoliv však nemožné.

Z dlouhodobého pozorování respondentů jsem si také ověřil skutečnost, že nikdo z nich nemá žádný dlouhodobý pracovní poměr, ani jiné stálé zaměstnání. V rozhovorech jsem si pak potvrdil domněnku, že nikdo z dotazovaných ani o takovouto práci nestojí. Jako důvod tohoto postoje mi většinou uváděli, že jako trestaným jim buďto nikdo žádnou práci nenabídne anebo se jedná, i vzhledem k jejich základnímu vzdělání, o práci nekvalifikovanou a tudíž i nejhůře placenou. Zde pak u většiny opět další roli hraje jejich drogová závislost a tím pádem i značná nespolehlivost v případném pracovním procesu. Část z respondentů pak raději místo pracovního příjmu využívá sociální systém dávek státní podpory.

9.2 Škody u trestné činnosti

Zároveň zde vyvstává otázka škod, kterých se pachatelé trestné činnosti dopouštějí a jež velmi závažným způsobem dopadá na celou naši společnost. I z některých výše uvedených odpovědí respondentů vyplívá, že se škodou, kterou při své trestné činnosti napáchají, vůbec nezaobírají. Například respondentka č. 7 k jí způsobené škodě uvedla, že jakmile jí přišlo nějaké vyčíslení s požadavkem na náhradu škody, automaticky jej házela do koše, neboť jako nemajetná jí není stejně co zabavit a tudíž zde ani do budoucna není žádný výhled, jak z ní způsobenou škodu vymoci.

Pro porovnání dále uvádím celkovou škodu, která byla v loňském roce způsobena pachateli trestné činnosti, evidované Policií České republiky. V roce 2014 se tedy jednalo o částku 28,7 miliardy korun²⁹, kdy i přes tuto závratnou sumu se jedná pouze o vrchol ledovce, neboť velká část trestné činnosti nejen, že není objasněna a zadokumentována, ale není vůbec ohlášena a tudíž se nemůže v žádné statistice vůbec projevit. Pakliže tuto škodu porovnáme s předchozím rokem, máme zde nepatrný pokles, kdy v roce 2013 byla evidována celková škoda v částce 29,1 miliardy korun³⁰. V roce 2012 tato škoda dokonce

²⁹Policie České republiky. *Statistické přehledy kriminality*. [online]. ©2014 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

³⁰ Tamtéž

překročila hranici 30 miliard a zastavila se na částce 34,2 miliardy korun. Podrobněji jsou zde uvedené škody vyjádřeny v tabulce níže.

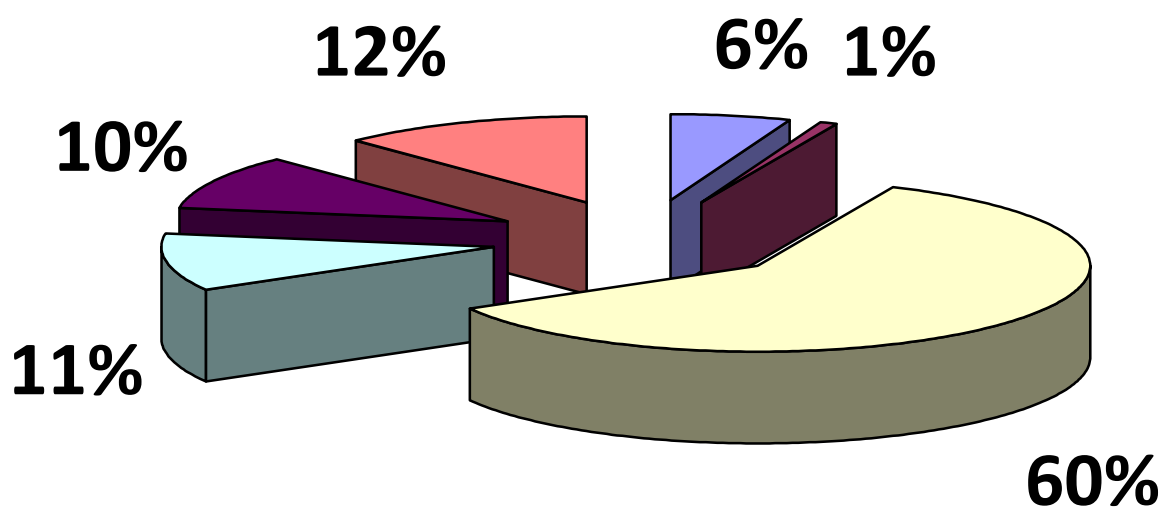
Škody způsobené trestnou činností za období roku 2014

Tabulka č. 2 – Druhy trestné činnosti a škody v roce 2014

Druh trestné činnosti	Počet trestných činů	Způsobená škoda v Kč
Násilná	16 949	95 710 000
Mravnostní	2 205	85 000
Majetková	173 611	6 554 129 000
Hospodářská	30 731	20 850 300 000
Ostatní (požáry, výbuchy, drogy, atd.)	29 729	666 330 000
Zbývající kriminalita (neplacení výživného, nehody pod vlivem, atd.)	35 431	530 185 000
Celkem	288 660	28 696 739 000

Zdroj: Policie České republiky

Graf znázorňuje procentuální zastoupení jednotlivých druhů kriminality v roce 2014

- Násilná
- Mravnostní
- Majetková
- Hospodářská
- Ostatní
- Zbývající

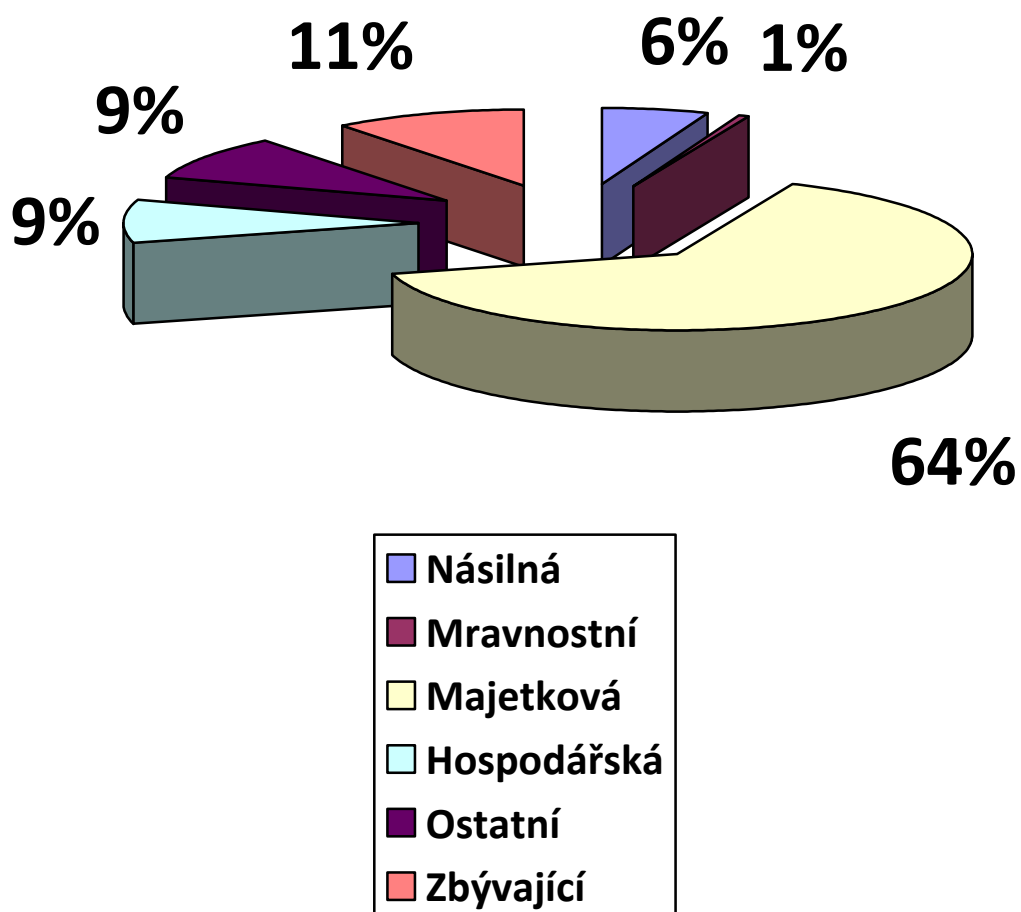
Škody způsobené trestnou činností za období roku 2013

Tabulka č. 3 – Druhy trestné činnosti a škody v roce 2013

Druh trestné činnosti	Počet trestných činů	Způsobená škoda v Kč
Násilná	18 689	177 545 000
Mravnostní	2 109	207 000
Majetková	209 351	8 008 155 000
Hospodářská	30 376	19 587 078 000
Ostatní (požáry, výbuchy, drogy, atd.)	30 316	732 314 000
Zbývající kriminalita (neplacení výživného, nehody pod vlivem, atd.)	34 522	549 122 000
Celkem	325 366	29 054 421 000

Zdroj: Policie České republiky

Graf znázorňuje procentuální zastoupení jednotlivých druhů kriminality v roce 2013

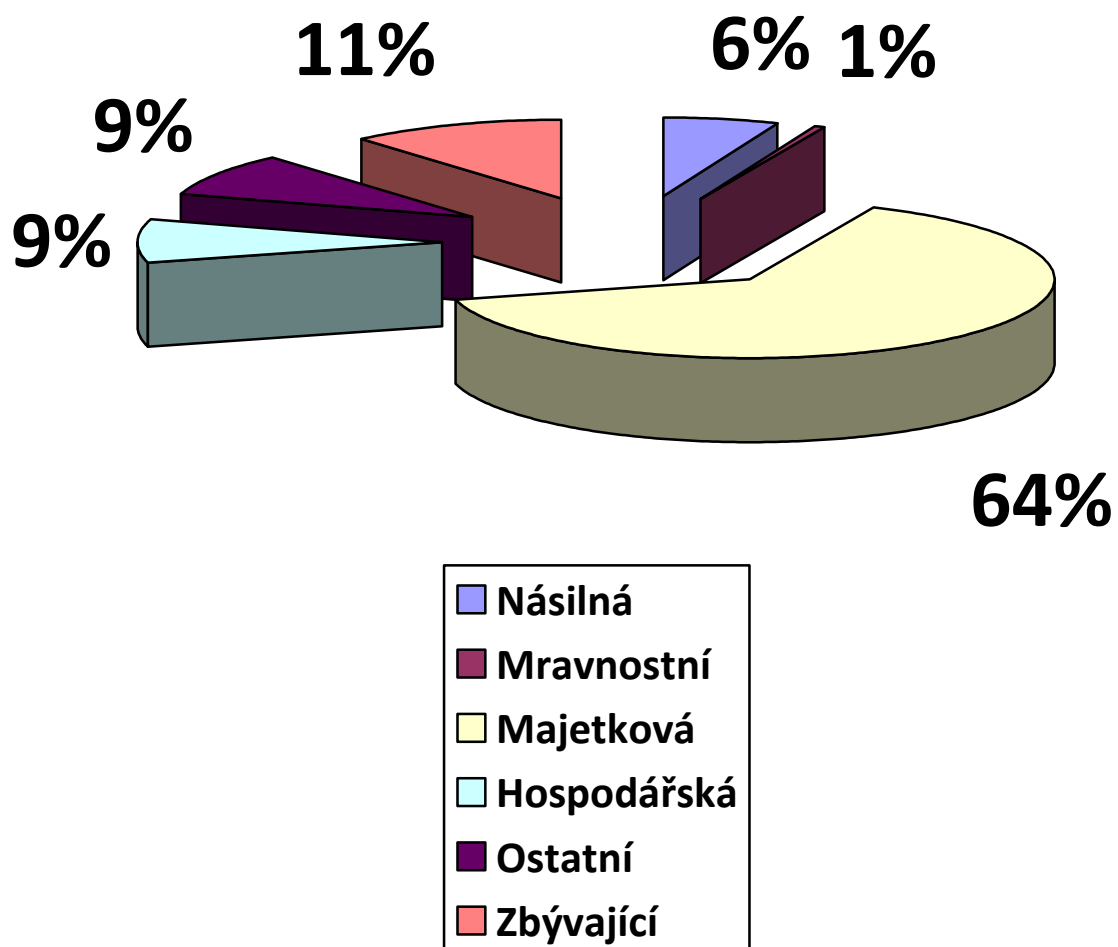
Škody způsobené trestnou činností za období roku 2012

Tabulka č. 4 – Druhy trestné činnosti a škody v roce 2012

Druh trestné činnosti	Počet trestných činů	Způsobená škoda v Kč
Násilná	18 358	612 206 000
Mravnostní	1 981	28 000
Majetková	194 970	7 553 755 000
Hospodářská	27 633	24 135 981 000
Ostatní (požáry, výbuchy, drogy, atd.)	27 140	868 107 000
Zbývající kriminalita (neplacení výživného, nehody pod vlivem, atd.)	34 434	1 038 450 000
Celkem	304 528	34 214 712

Zdroj: Policie České republiky

Graf znázorňuje procentuální zastoupení jednotlivých druhů kriminality v roce 2012

9.3 Příklad přesčasové práce u Policie ČR

Jako příklad vlivu právního vědomí v aplikační praxi bych mohl uvést případ z mého zaměstnání, který souvisí se sporem policistů se zaměstnavatelem, tedy Policií České republiky, jež se týká přesčasové práce.

Práce přesčas je u policistů primárně definovaná § 54 z.č. 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který v odstavci jedna říká: „Příslušníkovi lze v důležitém zájmu služby nařídít práci přesčas nejvýše v rozsahu 150 hodin v kalendářním roce.“³¹ Problém tohoto ustanovení však nastal v době, kdy došlo ke snížení početních stavů policistů a zároveň došlo k snížení rozpočtu Policie ČR. Služební funkcionáři pak začali toto ustanovení zákona plně využívat a to i s ohledem na to, že za takto odvedenou práci v rozsahu 150 hodin v kalendářním roce již policistovi nenáleží přesčasová mzda. Slovní spojení „v důležitém zájmu služby“, které se stalo podstatou celého sporu, je sice obecně definováno v témže zákoně v § 201 odst. 1, který říká, že: „Za důležitý zájem služby se považuje zájem bezpečnostního sboru na včasném a kvalitním plnění úkolů bezpečnostního sboru“ si však služební funkcionáři vyložili tak, že tento pojem lze prakticky použít na jakoukoliv činnost. Na základě tohoto výkladu pak policistům nařizovali přesčasovou práci naprosto libovolně a suplovali tak personální a finanční nedostatečnost u policie. Příslušníci se snažili svých práv nejprve domoci u nadřízených služebních funkcionářů, což bohužel nikam nevedlo, a tudíž jim v rámci našeho právního systému nezbylo jiné řešení než se obrátit na soud. V této věci rozhodoval jako první místně příslušný soud v Českých Budějovicích, který konstatoval, že služební funkcionář si pojem „v důležitém zájmu služby“ vykládal příliš široce a tuto jeho interpretaci zpřesnil a podmínil dalšími okolnostmi, které musí nastat, aby bylo možné práci přesčas dle výše uvedeného paragrafu nařídít. Služební funkcionář pak plně využil možností právní soustavy České republiky, kdy nakonec ve věci po podané kasační žalobě ze strany Policie ČR rozhodoval Nejvyšší správní soud, který ve své podstatě potvrdil rozhodnutí soudu v Českých Budějovicích. Až po tomto rozhodnutí došlo v bezpečnostním sboru k částečné reformě, kdy se změnila pravidla pro nařizování služby přesčas. Služební funkcionáři omezili tzv. institut 150 hodin, přestali takto kompenzovat personální podstav a případně

³¹ ČESKO. Zákon č. 361 ze dne 23. září 2003 o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. *In. Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 121, s. 5850-5921. ISSN 1211-11244.

nařízení přesčas dle ust. § 54 počali více odůvodňovat. Nedošlo však k náhradě škody policistům, kteří museli neoprávněně nařízenou službu vykonat, což následně spustilo vlnu dalších žalob na Policii ČR, která je v současné době projednávána před soudy.

Vzhledem k tomu, že tento případ byl a stále je mezi policisty velmi sledován, přispěla tato aplikační praxe v oblasti nařizování služby přesčas k posílení právního vědomí nejen zúčastněných stran, ale i ostatních policistů.

Případ notorického stěžovatele

Rád bych zde uvedl ještě jeden případ právního vědomí, který se však nachází na opačné straně zde prezentovaných případů. Jedná se o občana, kterého můžeme označit pojmem notorický stěžovatel. Tento muž postupně své právní vědomí dovedl do úrovně, že například správní řízení, které se v případě stížností využívá, ovládal naprosto bravurně a v kombinaci s bezplatnou datovou schránkou dovedl svými stížnostmi zahltit celé oddělení stížností a kontrol krajského ředitelství Policie České republiky. Díky tomu, že plně využíval všech možností správního řízení, jako je navrhopvat důkazy, vyjadřovat se ke všem skutečnostem a postupně se dále odvolávat proti vydaným rozhodnutím, po určitou dobu celé jedno oddělení vyřizovalo stížnosti pouze tohoto jednoho stěžovatele. Pakliže je stížnost řádně podaná a obsahuje-li všechny náležitosti, musí se jí příslušný orgán zabývat, prostudovat ji a vydat kvalifikované rozhodnutí, vypořádávající se se všemi argumenty stížnosti. Tento proces vzhledem k obsahu stížnosti může být velmi časově náročný a tímto se můžeme dostat i do výše popsané absurdní situace.

10 Závěr

Na základě získaných poznatků v teoretické části práce byl připraven a následně taktéž proveden výzkum právního vědomí u osob dopouštějících se trestné činnosti. Již z počátku bylo zřejmé, že najít respondenty z dané cílové skupiny, kteří by byli ochotni se ke zkoumané problematice otevřeně a pravdivě vyjadřovat, nebude snadný úkol. Sama cílová skupina, již vzhledem ke svému postavení mimo většinovou společnost, neuznává podobné výzkumy a projekty a díky jejímu negativnímu postoji není snadné získat více respondentů, než kolik se jich účastnilo tohoto projektu.

I přes výše uvedené obtíže bylo velmi zajímavé a podnětné provádět výzkum s těmito respondenty a nahlédnout na věc z jejich úhlu pohledu. Z neformálních rozhovorů s nimi pak celkem přesvědčivě vyplynulo, že většina z dotazovaných své znalosti v oblasti právního vědomí nabývá v nápravně výchovných zařízeních a to právě od skupin odsouzených s víceletými tresty nebo od odsouzených s vyšším vzděláním. Z této skutečnosti pak plyne určitá nebezpečí, že takto získané informace v sobě mohou nést i určitou negativní část, která se může následně projevit i v další trestné činnosti, jež se může přímce těchto informací, pod tímto negativním vlivem, opět dopustit.

Jako nápravné opatření výše uvedených negativních skutečností bych doporučil již preventivní vzdělávání v cílové skupině osob, právě se zaměřením na dostatečné právní vědomí těchto jedinců, například cestou Probační a mediační služby České republiky. Obdobný program by taktéž bylo vhodné zavést v nápravně výchovných zařízeních všech typů. Vzhledem ke škodám, které jsou trestnou činností každoročně způsobeny, by byla tato opatření výrazně levnější a hospodárnější.

Z výzkumu dále vyplynulo, že zásadním faktorem, který zřejmě ovlivnil většinu respondentů, bylo jejich vzdělání, kdy školský systém opustili ihned po dokončení pouze základního vzdělání, tedy před tím, než měli šanci získat alespoň určité společenské a právní minimum. Neméně důležitým činitelem bylo též rodinné zázemí respondentů, kdy buďto pocházeli z neúplných rodin nebo již v rodinách měli určitý kriminální vzor.

Otázku právního vědomí u pachatelů trestné činnosti jsem neřešil pouze v kontextu této diplomové práce, ale toto téma mě zajímalo již dlouhodobě v rámci mé profese

policisty, zejména pak v období mého zařazení u služby kriminální policie a vyšetřování. Zde jsem se velmi často setkával s pachateli nejrůznější trestné činnosti, kdy mě při práci s nimi vždy zajímalo, zdali při své protiprávní činnosti si byli vědomi, že překračují určitý zákon, zdali tak činili vědomě a zda již dopředu počítali s možným trestem. U pachatelů, kteří ještě v minulosti nebyli trestně stíháni, jsem se často setkával s určitým naivním pohledem na náš právní systém, který v sobě zahrnoval i velmi nízké právní vědomí. Tito pachatelé se například domnívali, že pokud se dopustili určitého protiprávního jednání, které jim není známo, nejsou za něj tedy právně odpovědní. Na druhé straně této škály se pak nacházeli recidivisté, kteří za stejnou trestnou činnost byli postihováni již opakovaně. Tito většinou velmi dobře znali příslušné paragrafy, které porušovali. Svě znalosti pak nejčastěji využívali k tomu, aby zamaskovali všechny přitěžující okolnosti a naopak se ve svém jednání snažili najít co nejvíce polehčujících okolností, jimiž by dosáhli co možná největší zmírnění svého trestu.

Dále byly v této práci předloženy a analyzovány některé právní kauzy s výrazným mediálním přesahem, jež mají potenciál určitým způsobem ovlivňovat právní vědomí a nejen to individuální, ale celospolečenské. Na těchto mediálních případech je jasně vidět a plyne to i z toho, jak jsou veřejností bedlivě sledovány, že právní vědomí lidí je v čím dál větší míře utvářeno právě na takových to případech. Média jsou v dnešní době schopna takto zajímavé kauzy přenášet prakticky online, získávat informace, ke kterým nemá běžný občan přístup a přinášet i zasvěcený komentář odborné veřejnosti. Pozitivní na těchto skutečnostech pak je pro běžného občana snadná možnost a rychlost získání těchto informací, nemusí například navštěvovat soudní jednání, nemusí procházet právníckou literaturou, atd. Negativem však zůstává to, že informace již nejsou původní a mohou být určitým způsobem upraveny nebo zkresleny dle média, které je prezentuje. Tento fakt pak může mít nepříznivý vliv na právní vědomí cílové skupiny.

Právní vědomí využívané v aplikační praxi má tedy celou škálu různých zdrojů, ať již se jedná o právní normy, literaturu, judikáty anebo masmédiá, jako je televize, internet, rozhlas, vždy pak záleží na daném jedinci, jak s těmito zdroji naloží a jak se k otázce svého právního vědomí přistoupí. Z hlediska prevence trestné činnosti pak můžeme proces formování právního vědomí označit jako jeden nejdůležitějších nástrojů k postupnému omezování kriminality.

V úplném závěru práce bych rád dodal, že vzhledem k rozsahu oblasti právního vědomí a jeho využití v aplikační praxi, jsem si vědom, že postihnout celou šíři tématu není v možnostech této práce. Přesto ale doufám, že metodologický aparát, který jsem použil, byl dostačující pro dosažení zvoleného cíle. Do jaké míry byl tento cíl naplněn, mohou objektivně uvážit pouze posuzovatelé této práce.

11 Seznam použitých zdrojů:

11.1 Seznam odborné literatury

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 308 s. ISBN 978-80-7380-023-9.

HART, H. L. A. *Pojem práva*. 1. vydání. Přeložil P. FANTYS. Praha: Prostor, 1997. 316 s. ISBN 80-4260-103-2.

HAVRÁNEK, J. *Motivační faktory v působení práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1991. ISBN 80-210-0300-6

HAYEK, F. A. *Právo, zákonodárství a svoboda*. 3. vydání. Přeložil T. JEŽEK. Praha: Prostor, 2011. 558 s. ISBN 978-80-7260-253-7.

JANSA, V. *Vybrané problémy teorie právního vědomí*. Praha: ČSAV, 1982. 228 s.

KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9

MARŠÁLEK, P. *Právo a společnost*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2006. 260 s. ISBN 978-8-903786-8-1.

MYERS, D. G. *Social psychology*, 9. vydání, New York: Mcgraw-Hill College, 2007. 896 s. ISBN 10-00735318-9-8

PINZ, J. *Úvod do právního myšlení a státovědy*. 2. vydání. Praha: O.P.S., 2006. 252 s. ISBN 80-903773-2-7.

PŘENOSIL, G. Právní vědomí a příčiny kriminalit. Praha: *Ústav státu a práva*, 1974

RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. 1. vydání. Přeložil K. BERKA. Praha: Victoria Publisching, 1995. 365 s. ISBN 80-85605-89-9.

SCHEINOST, M. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, v tisku a v názorech veřejnosti*. Praha, 2013 ISBN 978-80-7338-135-6

SILBEY, S. *Legal consciousness*. In: CANE, P. CONAGHAN, J. *The new Oxford companion to law*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1306 s. ISBN 97-8019-9290-54-3

SLUNÉČKO, P. Šest faulů na justici. Praha: *Trestní právo*, 2011. 37 s. ISSN 1211-2860.

TOMIN, M. Právní vědomí a reakce na delikventní chování. Praha: *Právník*, 1975, 166 s.

VEČEŘA, M. a URBANOVÁ M. *Sociologie práva*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 313 s. ISBN 978-80-7380-321-6.

VOČKA, V. Některé mýty interpretace a aplikace práva. Praha: *Soudce*, 2007, s. 10

ZOUBEK, V. *Úvod do postmoderní státovědy*. Praha: PAČR, 2005. 153 s. ISBN 80-7251-131-9

11.2 Zákony a právní předpisy

ČESKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky. In. *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 1-24. ISSN 1214-8857.

ČESKO. Zákon č. 140 ze dne 8. prosince 1961 trestní zákon. *In. Sbírka zákonů České republiky*. 1961, částka 65, s. 1-48. ISSN 1801-8688.

ČESKO. Zákon č. 361 ze dne 23. září 2003 o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. *In. Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 121, s. 5850-5921. ISSN 1211-11244.

ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 9. února 2009 trestní zákoník. *In. Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-461. ISSN 1213-7235.

11.3 Internetové zdroje

BROŽOVÁ, I. *Klaus rozložil právní vědomí společnosti*. [online]. ©2013 [cit. 2015-02-20] dostupné z: http://www.lidovky.cz/sefka-nejvyšsiho-soudu-brozova-klaus-rozlozilamnestii-pravni-vedomi-spolecnosti-gzi-/zpravy-domov.aspx?c=A130102_225040_In_domov_jkz

Česká advokátní komora. *Zeman na sněmu advokátů*. [online]. ©2013 [cit. 2014-12-23]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=12002>

Deník Právo. *Občanský zákoník dělá z lidí pokusné králíky*. [online]. ©2014 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: <http://pravo.newtonit.cz/default.asp?cache=48305>

Policie České republiky. *Statistické přehledy kriminality*. [online]. ©2014 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

Webové stránky prof. Vojtěcha Cepla. *Jaká společnost, taková práva*. [online]. ©2013 [cit. 2015-02-15] dostupné z: <http://www.cepl.eu/jaka-spolecnost.htm>